

DE
FIDE et OFFICIIS
CHRISTIANORUM:

EXCERPTA

EX T. BURNETI et GROTH Libellis,

IN USUM

JUVENTUTIS CHRISTIANÆ.

EDITIO NOVA RECOGNITA.

John Moore Sep^r

1805

God save the King.

ETONÆ

Exeudit T. POTE, Bibliopola et Typographus.

MDCCXCIII.

U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
BUREAU OF PLANT INDUSTRY

STATIONER'S OFFICE

1

—

OFFICE OF THE SECRETARY OF AGRICULTURE

WASHINGTON, D. C.

1915

LECTORIS.

CUM tantum abest, ut perinde, ac de hominum vitâ merita est, laudetur et colatur sacrosancta nostra religio, ut etiam inimice eam nonnulli infectentur, quamplurimi prorsus negligant, paucissimi fatis intelligant; non inutilis videtur opera, in juventute erudienda, disciplinæ Christianæ quasi lineamenta, quædam tabellâ exhibere: unde. Veritatem ejus naturam et præstantiam intuentes, summâ eam, quâ decet, veneratione adolescentes excipiant; fidèque ac moribus ad eam maturè compositis, prædeant ex palæstrâ literariâ in grassantem horum temporum impietatem aliquantum præmuniti.

Hoc consilio, prælegenda quædam hîc proponuntur, ex cl. *Burneti* libello *De fide et Officiis Christianorum* desumpta; recisis iis, quæ aut puerorum captum superantia, aut alias obcausas videantur provectiorè ætate meliùs disquirenda; intertextis quoque paucis ex *H. Grotii de Religione Christiana* libro, aureo quidem illo, sed doctiore plerumque et subtiliore, quàm qui totus sit Tyronum usui accommodus.

Si cui verò, elegantiam Romanam affecuta, aurēsque fastidiosas à Ciceronis lectione adferenti, videantur quædam in libelli hujus *diſtione* vix ſatis Latinè, parum purè ornatèque ſcripta, quæque Anglicæ magis quam Romanæ locutionis formam ſubinde habent; is meminerit, non tam *verba* hîc, quam *rem* agi; non tam dicendi modum, quàm materiem ſpectari: ut quæ non ad ſtyli, ſed ad vitæ inſtitutionem unicè reſeratur. Aliis in argumentis ſcriptores adſunt, Latinitatis magiſtri, bene multi ac probatiſſimi. Neque tamen hæc de Latina diſtione *Burneti* ita intelligi velim, quaſi hac in parte veniam ille ſemper, non quandoque etiam laudem mereatur.

Utcunque doctis ſit de ſtylo judicium, nos interea rem ipſam, quæ longe graviffima eſt, attendamus; memores uſque illorum à Moſe optimè dictorum; *Quæ occulta ſunt, penes Jeboram Deum noſtrum ſunt: at quæ revelata, nobis noſtrisq; uſque in ſæculum revelata ſunt, ut faciamus omnia verba bujus legis.* Deut. xxix. 29.

S Y L L A B U S

Rerum præcipuarum, quæ in hoc libello
continentur.

C A P. I. a pag. 1. ad 15.

SECT.

- 1 **R**eligionis Ethnicæ pravitas.
- 2 **R**eligio Judaica, qua auctoritate in-
- 3 Miracula a Mose edita. (stituta.
- ib. Cur vera illa esse credatur.
- 4 Non Magice effecta.
- 5, 6, Natura religionis Mosaicæ, et scopus qua-
- 7, 8 lis: cum Mosis elogio.
- 9 Objectiones de quibusdam ibi obscuris so-
- luta.
- 10 Ejus utilitas.
- 11, 12 Status religionis ante Mosem.
- 13 Institutio Mosaica præparatoria ad Christi-
- 14 Ejus utilitas in rebus aliis. (anam.

C A P. II. a pag. 15. ad pag. 42.

- 1 Religionis Christianæ indoles;
 - 2 ———supra legem Judaicam;
 - 3, 4 ———supra Philosophiam Ethnicam.
 - ib. Auctoritas Christi supra philosophos.
 - 5 In quibus Lex ejus superat Mosaicam.
 - 9 De abolitione legis Mosaicæ.
- A 3
7. Jesum

SECT.

- 7, 8, *Jesum Christum cœlitus esse missum
demonstrant
Testimonia, de ejus conceptione et nati-*
- 9 *Angelorum, (vitale,*
- 10 *Stellæ miræ,*
- 11 *Simeonis et Annæ ;*
- 12, 13 *Testimonia de Baptismo ejus :
fide dignissima ;*
- 15, 16, 17 *Christi ipsius Miracula,*
- 18 *Prophetiæ, præsertim de excidio Hie-
rosolymorum*
- 19 *Prophetiæ de descensu Spiritus Sancti.*
- 20 *Jesus à Judæis agnitus Prophetæ.*
- 21 *Mors ejus,*
- 22 *Resurrectio,*
- 23 *Ascensio.*
- 24 *Quare hæc verè de Jesu Christo scrip-
ta esse credamus. Scriptores earum
rerum iidem, qui vulgo perhibentur.*
- 25 *Scriptores ii fide dignissimi, cur.*
- ib. *Non poterant ignorare ista, quæ memo-
rarunt ;*
- 26 *neque poterant velle mentiri in memo-
rando.*
- 27 *Unde vis Evangelii in animos hominum.*
- 28, 29 *Status mundi, cum advenit Christus ;*
- 30 *Status Religionis Judaicæ et Ethnicæ.*
- 31 *Modi divini gentis humanæ vitia et
errores corrigendi.*

CAP. III. a pag. 42. ad pag. 51.

SECT.

- 1, 2, 3, *De cultu Dei à Christiana lege præcepto.*
 4, 5
 6, 7 *De Ritibus, qui et quales. Baptismus.*
 8 *Eucharistia, sive Cæna Domini.*
 9 *Rituum ratio spiritualis.*
 10 *De minoribus institutis cultûs Christiani ritualibus.*

CAP. IV. a pag. 51. ad pag. 70.

- 1 *Lex Christiana non disconveniens legi Naturæ.*
 2, 3 *De moribus Christianorum legi suæ nimium oppositis.*
 4 *Præcepta Christi quo modo data, et quod spectantia.*
 5 *Speſtantia ad Verba,*
 6 *ad Facta.*
 7 *Regula aurea æquitalis.*
 8 *De Patientia injuriarum.*
 9 *De Temperantia.*
 10, 11 *De Contemptu rerum Animalium et Temporalium.*
 12 *De Fortitudine.*
 13 14, *Fortitudinis hujus Christus Exemplum.*
 15 *Humilitas erga Deum;*
 16 *erga Homines.*
 17, 18 *Præcepta Christi speſtantia ad Cogitationes.*
 19 *Varia officia Societatis.*

SECT.

- 20 *Legis Christianæ Sanctio divina, ex pæ-*
nis et præmiis,
- 21, 22 *ex Legislatoris et Judicis auctoritate.*
CAP. V. a pag. 70. ad pag. 80.
- 1, 2 *Qualis fides primum requisita a Judæis*
et Gentilibus :
- 3 *Unum esse summum Deum ;*
- ib. *Jesum, Filium Dei, esse Messiam ;*
- 4 *Jesum resurrexisse e mortuis,*
- ib. *ascendisse in cælos, remittere peccata,*
judicaturum esse homines die supremo.
- 5, 6, 7, *Christi Deitas probatur.*
- 8, 9
- 10 *Christi Dei Incarnatio.*
- 11 *Spiritus Sancti Deitas.*
- 12 *Revelatio Christiana gradatim evoluta.*
- 13 *De dogmatis secundariis.*
CAP. VI. a pag. 80. ad finem.
- 1, 2, 3 *Sceta, sive Ecclesia Christiana, quæ sit.*
- 4 *Auctoritas sacra Apostolis a Christo data:*
- 5 *ab Apostolis data Episcopis ipsorum*
successoribus. (geliumr.
- 6 *Quomodo in propagatione valuit Evan-*
- 7 *Regimen Ecclesiæ ab Apostolis traditum :*
- 8 *Pastores et doctores ab illis consecrati.*
- 9 *Jus constituendi Canones.*
- 10, 11 *Jus ligandi et solvendi.*
- 12, 13 *Quæ permissa sunt judicio Gubernato-*
rum Ecclesiæ.
- 14 *Ecclesia Christiana non peritura.*

D E

FIDE et OFFICIIS CHRISTIANORUM.

CAP. I.

De Religione Judaica; ipsius auctoritate, et utilitate multifaria.

A D Religionem *Paganicam* (ex Religione Naturali depravata ortam) quod spectat, præterquam quòd nullam habeat divine auctoritatis speciem, præter ficta quædam commercia cum Diis aut Deabus ignotis, ipsius instituta sæpe sunt inhonestæ, impura, aut frivola: qualia nec decent Numina, nec homines probos et sapientes. Adeò ut videantur potius ad obscurandam gloriam summi et sanctissimi Numinis introducta, et ad abutendum religionis nomine in corrumpendis moribus humanis, quàm ad pietatis et probitatis incrementum. Hæc autem et hujusmodi instituta peccant in regulam primariam de ordinandis

dinandis ritibus et cultu externo, nimirum ut in iis nihil recipiatur, quod minuat dignitatem summi Numinis, aut bonis moribus sit contrarium. Plurimum verò in utrâque parte peccavit Ethnicorum religio.

2. Succedit Religio *Judaica*: antiqua, et suâ antiquitate venerandi. Hic quærendum, ut in cæteris, primò, quâ auctoritate instituta et introducta fuerit; Dein quibus legibus et ordinationibus constiterit. *Mosem* habuit legislátorem, ut notum est, virum maximum, et ab omni ævo celebratum: Sed quâ auctoritate nixus sit *Moses*, propriâ an divínâ, quæres forsan: et quibus actis aut testimoniis auctoritatem illam sustinuerit. Dico breviter; *Moses*, ut semper allocutus est populum Israëliticum nomine summi Dei, ita missionem illam, vel legationem divinam multis maximisque miraculis ostendit et confirmavit.

3. Sed cautè mihi forsan ita respondebis: Hæc quidem miracula, modò vera sint, et verè divina, satis habere virium et roboris ad stabiliendam auctoritatem *Mosis*, ipsiúsque legem. Sed colloquia illa cum Deo, quum privata fuerint, et sinè teste, pro fictis haberi possunt; Et quod spectat ad miracula ejus publica, non minùs facilè dici potest, ea præstitisse *Mosem* artibus magicis,
in

objec
1

2

in quibus præcelluisse fertur. Fateor in more fuisse nonnullis legislatoribus colloquia fingere cum Numine hoc aut illo, quo sibi et legibus suis reverentiam et auctoritatem conciliarent. Sed legislatores illi nulla publica edidere miracula ad fidem faciendam suis privatis. *Moses* autem, tam in *Aulâ Pharaonis*, spectantibus *Ægyptiis* ad-¹versariis, quàm postea spectante toto populo *Israëlitico*, repetitis vicibus, miracula peregit insignissima. Atque eo nomine in historiâ sacrâ præfertur, et præluxisse dicitur, omnibus aliis prophetis. Qui verò apertè et testatissimè tot signa, prodiga, miracula ediderat, nulla erat ratio dubitandi de ipsius fide, cùm se à Deo missum esse dixit et ex ore Dei hanc sibi mandatam provinciam accepisse. Et quis, quæso, vir privatus, nisi consilii inops, aut potius furibundus, Regem magnum adierit, ut populum ei captivum per multos annos è suâ potestate evelleret, propriis viribus aut proprio nomine? Non erat vir rapidi et ferventis ingenii *Moses*, at circumspectus, prudensque rerum administrandarum: Et nisi persuasissimum habuisset, certissimùmque, hoc illi pensum, hoc negotium, hujusce rei curam, à Deo demandata fuisse, tantum onus cum vitæ periculo nunquam fuisset subiturus. Diu quidem, multùmque obnixus est et reluctatus in illo munere suscipiendo: Cautè se gessit, timidè-

timidèque, multa rogans, et subdubitans: se etiam causatus est tantæ provinciæ obedi-
dæ imparem et inhabilem. Denique de no-
mine et jure Numinis delegantis quædam
curiosius quæsit. His dubiis omnibus cum
satisfactum esset, in Ægyptum profectus,
delegationem suam à summo Deo ad libe-
randos regendosque Israëlitas, tam illis, quam
Pharaoni exposuit, firmamque et ratam fe-
cit multifariis miraculis: Primum in Æ-
gypto, dein in transeundo mari, postea in
eremo et itinere Israelitarum ad montem
Sinai; ubi legem dedit, de quâ agitur, non
finè pompâ solenni et Angelicâ cœlo et
terrâ concussis. Hæc autem cum notissi-
ma sint ex historiâ sacrâ (cui, nulla est
cœva, nedum antiquior) ubi dilucidè nar-
rantur, iis sigillatim repetendis hîc super-
sedendum.

audare
2- 4. At hæc omnia, non vi cœlesti, sed
præstigis aut artibus magicis attribuis. Quod
tu suspicaris de malis et magicis artibus,
id memini objectum Christo a Phariseis,
ac si iisdem usus esset in suis miraculis ef-
ficiendis. Quid autem his respondet Chris-
tus? *Omne regnum dissidens adversus sese, vas-
tatur. Et omnis urbs aut domus dissidens ad-
versus seipsam non stabit. Sed si Satanas Sa-
tanam ejicit, adversus seipsum dissidet. Quo-
modo ergo stabit regnum ejus?* Id pariter
dicendum

dicendum censeo in causâ *Mosis*: utpote qui totus erat in eo, ut Idololatriam et mala opera dæmonum extirparet et extingueret. Fingi autem non potest, ex consensu, aut consiliô, aut ope dæmonum malignorum hæc sibiipsis inflicta vulnera, aut ereptum dominium. Præterea, Magis, eorumque copiis omnibus, bellum apertè indixerat *Moses* in Ægypto, et commissis præliis obruerat et prostraverat: ut nullus locus esse possit calumniæ cuicunque in eo genere, aut tenuissimæ suspitioni in idem conspirâsse consilium *Mosem* cum Magis, aut ejusdem Numinis usos esse utrosque potentiam. Denique ut hujus inimicitiae et discordiæ perpetuum maneret monumentum, legem constituit *Moses*, pænâ mortis sancitam, in omne genus Magos. Ab his igitur, artibusque suis non abstinuit tantum, sed omni modo abhorruit *Moses*. x

5. Hæc de *personâ* legislatoris, et ipsius *auctoritate*: sed ipsam *legem* culpabis forsitan, materiam legis, et formam cultûs ab ipsâ præscripti, totamque ad eò œconomiam Mosaicam, ac si esset institutio rudis, crassa, servilis, et minutiis onerata; in lustrationibus et lotionibus externis, in discriminandis rebus mundis et immundis, et mactandis animalibus, tota ferè occupata. Nihil sublime spirat, inquires, nihil cœleste, nec

ultra hanc vitam caducam prospicit. Ad summum, videtur lex indigna Deo supremo, animisque humanis inutilis. Fateor tibi *S. Paulum*, licet Hebræum ex Hebræis, *Gamalielis* discipulum, et eruditum ad exquisitam formam Patriæ legis, duriuscula quædam dixisse de lege Mosaicâ: Ipsius ritus et ordinationes appellat *Carnales*, a Judæos scribens. Atque alibi *infirmæ et egenæ rudimenta*: Ipsamque circumcisionem, antiqui fœderis sigillum, acerbiusculè quidem *Concisionem* vocat. Hæc autem dicta velim intelligas partim comparatè ad religionem Christianam, partim ad eos qui crassè et externè tantùm ritus Mosaicos considerabant, proposito scopo, usûque legis primario, neglectis.

6. Interea ut æquum feramus iudicium de Lege *Mosaicâ*, multa sunt expendenda et dicenda suo ordine. Illud imprimis notandum, quod suprà diximus, eodem solido niti fundamento hanc legem, quo leges optimæ: nimirum jure naturali, innatis et æternis animi humani principiis et rationibus, debitisque ex naturâ rerum erga Deum et erga homines, officiis. Hæc in Decalogo breviter et dilucidè complexus est *Moses*: atque his subjecit reliqua omnia suæ legis ritualia atque jura secundaria. Prætereâ notandum, non id in consiliis habuisse *Mosem*,
ut

ut legem conderet suâ naturâ perfectissimam, sed aptissimam et utilissimam pro ratione loci et temporis. Dein, non id sibi proposuit, ut esset lex universalis, totius terræ, sed unius populi Israëlitiçi. Nec denique lex in perpetuum duratura, sed usque ad tempora Messiæ. Hæc si tecum perpenderis, non opus erit apologiâ aut patrocínio nostro. Laudemus potius et admiremur virum illum maximum, legislatorem consultissimum, summumque Dei prophetam, omne genus miraculis splendescentem. Quem vidit olim et obstupuit Ægyptus, literatorum sedes, triumphantem in suos magos et hierophantas: Quem omnes deinceps gentes celebrarunt: Quem denique è cœlo deductum, in testem suæ gloriæ adscivit Christus. Hæ tibi erunt laudes, prophetarum princeps: hæc monumenta tuæ gloria, donec cœli et terra manserint incolumes. Nec me pigebit intereâ præfata capita percurrere, non ut excusatum habeamus *Mosem*, sed commendatissimum.

7. Dixi, non in animo habuisse *Mosem*, ut legem in se perfectissimam constitueret: neque universalem, neque æternam: sed temporis populôque suo accommodatam. Hunc populum, è consortio vitiisque gentium eductum et separatum, per hanc œconomiam intermediam ad legem perfecti-

orem, in diebus Messiae promulgandam, disponere et præparare studuit. Hunc in finem, cum videret Idololatriam ubique diffusam per terrarum orbem, eandemque novit veræ pietatis pestem, ac virtuti castisque moribus inimicissimam id sibi credidit potissimum curæ esse debere, ut hanc malorum omnium radicem evelleret aut excinderet. Quapropter **UNUM ESSE DEUM**, cœli et terræ Creatorem, Eumque unicè colendum, declaravit, edocuit, præcepit: Atque hoc documentum vel præceptum voluit esse primum in suâ lege, ac veluti basin reliquorum. Dein statuit, hunc unum Deum nullâ sub imagine aut simulacro colendum esse: utpote invisibilem et incorporeum, neque ullâ formâ externâ aut similitudine repræsentandum. Nec hoc satis habuit, sed ad munienda hæc præcepta, interdixit Judæis usu imaginum et simulacrorum, non tantum in religiosis, sed etiam in re familiari aut communi; ut illecebras quascunque, aut initia malorum in hoc genere effugerent. Denique, leges multas secundarias tulit de rebus adiaphoris, ut dicitur, quæ suâ naturâ nec turpes sunt, nec honestæ: eo fine, ut nôrunt eruditi, quò gentium vicinarum Idololatrarum mores et consuetudines ablegaret.

8. Hactenus finè omni labe optimè consultum

fultum est rebus sacris, et summi Numinis venerationi. Prætereâ in cultu hujus unius Dei, quem instituit *Moses*, ab omnibus aut fœdis aut cruentis ceremoniis, quas intermiscuissent gentes, religiosè abstinuit. Nec parum est abstersisse has maculas, expurgasse has sordes è rebus divinis. *Est quiddam prodire tenus*; populum eripere et segregare è colluvie gentium, vitiisque earum excussis, ad morum cultusque honestatem componere.

9. His concessis, quid ultra quereris? Negari non potest ad hæc capita reduci posse, proximè aut remotiùs, plurima *Mosis* instituta. Superesse tamen nonnulla forsitan dices, quæ huc referri non possunt, nec idolatriam respicere videntur ullo modo. Sunt quidem nonnulla typica aut typicè instituta, qua Messiam et res Messiae adumbrabant: quæ proinde usui essent et adjumento ad refrendam memoriam Judæis de Messia venturo: et ad eundem recognoscendum, ubi advenerit. Denique, sunt aliæ forsitan nonnullæ præceptiunculæ, quæ ad has classes non possunt facilè revocari; nec forsitan expeditè, liquidòque designari queant earum origines, causæ usúsve. Esto; Hoc nemini, opinor, cordato mirum videbitur: Elapsis enim tot jam sæculis ab illo tempore, quo legem suam instituit *Moses*, nescimus ho-

dic, quis fuerit rerum et religionis status, five in Ægypto, unde venerant Iſraëlitæ; five in gentibus Canaaniticis, quò tendebant; aut denique in populis circumvicinis, aliſve quibuscunque: unde contagio aliqua iis afflari potuiſſet. Hæc, inquam, cùm nesciamus magnâ ex parte, quibus malis foras advenientibus occurrendum eſſet, quibus morbis populi adhibenda medicina; nihil miror nonnullorum præſcriptorum rationes et uſus à noſtro aſpectu obliſcere. Ab iis autem monumentis, quæ ſuperſunt adhuc, oſenſum eſt à viris literatis, tam maxima, quàm minuta plurima legis Moſaicæ ſuas habuiſſe occaſiones et momenta. Denique ut hoc iterum iterumque repetam, id tibi ſemper memoriâ tenendum, nec Philoſophos fuiſſe plebem Judaicam, nec eos ab imis ad ſumma uno ſaltu propellere voluiſſe *Moſem*: Sed placidè et gradatim, prout ferre poteſt natura humana, et divinæ providentiæ conſilia.

10. Quæritur verò, quid profuerit humano generi lex Moſaica? Quibus uſibus inſervierit revelatio ad Judæos facta? Quæ neceſſitas aut utilitas iſtius œconomix? Reſpondeo, Lex Judaica erat primus gradus ad reformandam gentem humanam: five prima machina ad amoliendam Idololatriam. Ante hanc legem latam conſervârat quidem Deus in nonnullis familiis Religionem naturalem

naturalem puram ab Idololatriâ, sed in totâ aliquâ gente nullibi stabilitam legimus. Cùmque postea latiùs è terrarum orbe exterminanda esset Idololatria, visum est Providentiæ per hos gradus procedere, primò in familiis singularibus, dein per integrum populum, tandem longè, latèque, per plurimas gentes unius Dei, cultum constituere et conservare.

11. Cum primùm instituit Deus legem Judaicam, notum est ingemuisse sub Idololatriâ totum mundum, omnes intelligo nationes terræ; in quarum nonnullis barbaries quædam exlex obtinuit, in singulis cultus impurus et idololatricus; et eousquè invaluerat hæc impietas, scelera, et omne genus nefas, ut è manibus veri Dei ereptus et avulsus videretur mundus, et sub quâdam Dæmonocratiâ laborare. Genium illum malignum hîc intelligo, qui sese in principem hujusce sæculi erexerat, atque res humanas administrare, tam sacras quàm civiles, non ad salutem, sed in perniciem humani generis, in consiliis habuit.

12. Rebus sic se habentibus, prodiit tandem, enituit, et sese præsentem potentemque monstravit divina providentia, rerùmque habenas relaxatas resumpsit: Idque modo singulari et extraordinario, prout decuit
Numen

Numen summum. Populum despiciatissimum, finè lege, finè Duce, finè Patriâ; Captivum, et in servitutem reductum sub imperio et tyrannide Regis magni, per suum Legatum *Mosem* sibi asseruit, et ut ipsi proprium, nomine *Jehovæ*, vindicavit. Denique, extorsit hunc populum è manu Pharaonis iterum iterumque reluctantis. Nec tantum invito Pharaone, sed etiam malo Dæmone, omnibûsque artibus Magicis. Extorsit, inquam per repetita miracula, atque huic populo liberato, redempto, et sibi ascito, legem dedit: non quidem absolutè optimam aut omnimodò perfectam, sed ab idololatriâ cæterarum gentium expurgatam, et pro ratione temporum et populorum accommodatissimam. Eo interim modo primum et grave vulnus infixit Idololatriæ Gentili, et se Naturæ Dominum, et Diis omnibus gentium superiorem demonstravit.

13. Præterea, Revelatio ad Judæos facta maximi erat momenti, usûsque et ponderis, in aperiendâ doctrinâ de Messîâ venturo, et ad eandem conservandam. Messîæ promissi lux quædam tenuis apparuerat ante tempora *Mosis*, sed in œconomiâ Judaicâ, præter illustriora eâ de re addita promissâ, ipsius cultûs pars maxima ad Messîæ statum alludere, aut eundem præsignare videbatur. Prophetæ etiam identidem excitati,
præcones

præcones erant aut prænuncii Messiae venturi: atque novæ dispensationis diviniore prædixerunt excellentiam et privilegia: ut, præparatis auribus animisque, doctrina Evangelii facilis omnibus illaberetur. Deo inter homines nascituro, Personam divinam, cuius humeris innixurum esset mundi imperium, rei tam singularis et mirabilis, tantique momenti, notitiam aliquam præmittere oportebat: ne gentem humanam, tale nihil opinantem, opprimeret et obstupesceret rei ipsius novitas. Œconomia Christiana, si rite rem expendas, vix potuit esse prima; Prima inquam, in *executione*: erat enim prima et præcipua in *intentione*. Res magnæ non conficiuntur unico ictu, nec saltu ascenditur ad perfectionem, sed per gradus et quâdam pædagogiam. Cum Deus introducturus esset in mundum Filium suum unigenitum, præmonitione opus erat et præparatione, ut à suis aut ab alienis reciperetur. Placuit proinde Deo, et gentem et genealogiam orituri Messiae præsignificare, aliisque rationibus quamplurimis ostendere et tempus natalium et modum, et personæ et doctrinæ ipsius characteres: quò melius, ubi apparuerit, dignosceretur. Quòd si meminerimus in mysterio Messiae verti cardinem providentiæ circa res humanas, quantum debemus monumentis Hebræorum, quantique sunt ponderis, ex hoc uno capite necesse est fateamur.

16. Alia sunt denique, quæ nos latent, Dei consilia circa primæ illius œconomix rationes et momenta. Profuissè multùm ad conservandos rerum, gentium, temporùmque ordines, usque ab origine mundi, manifestum est. In Archæologiis Ethnicis omnia sunt confusa, distorta aut deperdita, et ab hâc revelatione in studiis nostris instituendis, tam sacris quàm humanis, lucem opemque mutuamur. Denique est quoddam speculum universalis providentiæ: quam scilicet unam et eandem esse monstrat, quæ rexit priora, regitque hodierna sæcula: semper sibi constans, omnia complectens et manu tenens, sive ante-Mosaica, sive Judaica, sive Christiana: catenata invicem atque alia aliis subordinata. His modis omnibus, aliisque, qui meditantibus occurrent, Dispensatio Judaica est præsidium et fulcimentum Religionis Christianæ. Ad hanc proinde jam rectâ pergamus, alterâ, quantum satis est, perillustratâ.

J. Moore

J. J. Moore

CAP. II.

De Lege Christiana, cum aliis comparata: et de ipsius indole et Auctore.

Sequitur Lex sive Religio *Christiana*, omnium quas hætenus vidit gens humana divinitus aut humanitus institutarum optima et præstantissima: utpote quæ non tantum pura et immunis est ab omni labe superstitionis aut idololatriæ, sed etiam à superfluis et inutilibus ritibus libera. Excussis gentium sordibus, erroribus et fabulis, atque illo onere et farragine cæremoniarum, quibus luxuriabat institutio Judaica, visum est Providentiæ, progrediente mundi ætate, gentem humanam ad ulteriorem usque perfectionem promovere: tam per notitias rerum divinarum vitæque futuræ clariores, quam per cultum magis intellectualem, morum et virtutis instituta nobiliora. Propterea Lex Christiana non tantum postulat honestatem et innocentiam foras, sed etiam probitatem integram, sanctimoniam interiorem, cordis munditiem, renovationem animi ad similitudinem et participationem naturæ divinæ. Denique voluptatum et vanitatum hujusce mundi fugam, vitæque hodiernæ et bonorum præfuturæ contemptionem.

Hæc

Hæc generatim. Dein singulis hominum officiis in vitâ communi prospicit: tam Magistratûs quàm populi, tam superiorum quàm inferiorum. Bono publico consulit ubique, fidemque jubet in commerciis incorruptam. Præterea animos omnium ad pacem componit, et benevolentiam non modò in amicos et vicinos, sed in totam gentem humanam, et in miseros misericordiam suadet imperatque. Denique id agit, singulatim et universim, ut placidè et tranquillè, cum omni pietate et morum honestate hîc vivatur: et in vitâ futurâ beatitudine fruamur sempiternâ.

22. Si conferatur hæc institutio Christiana cum lege *Judaicâ* aut *Philosophorum* disciplinâ, hæc commodiùs aut efficaciùs, illâ plenius et perfectiùs ad veram pietatem, virtutem et felicitatem, monstrat viam. De lege *Judaicâ* dilatandâ et perficiendâ primos suos sermones instituit Christus, in concione ad populum in monte habitâ: ubi multa correxit ab imperitis falsive legis *Mosaicæ* interpretibus depravata, et nonnulla supplevit omissa vel minùs perspecta et explorata. Indolem utriusque legis, *Suæ* et *Mosaicæ*, ex illâ collatione patefecit, docuitque nos præcipuè hæc duo capita, non tam actus externos cultûs aut virtutis, quàm interioris animi habitus Deo gratos esse,

esse, et felicitatis æternæ semina. Dein Charitatem universalem, studiûmque erga omnes propensum et benignum suæ novæ legis præceptum esse voluit primarium. Atque hæc eadem postea ab ipsius Apostolis ubique pro re natâ inculcantur. Ut in his paucis, amore Dei, puritate animi, et charitatis officiis, legis Christianæ cardines verti videantur.

33. Quoad disciplinam Philosophorum, non inficior optima ab iis præcipi et edoceri, suo modo. Præfecerunt quidem illi rationem regendis omnibus animi motibus, omni vitæ instituendæ. Huic affectus, appetitus sensûsque omnes subjecerunt coercentes, moderandos, dirigendos. His autem præceptis monitisve, quo minùs vim legis habere possent, defuit auctoritas, defuere miracula, atque etiam poenarum futurarum certa demonstratio. Prætereà, cum tantùm sparsa essent hæc documenta hic illîc, in libris eruditorum, nullo canone publico consignata, nec ad captum communem accommodata, parum innotescere potuerunt aut valere apud plebem et vulgus hominum, ex quibus multò major pars humanæ gentis constituitur. Lex autem Christiana ita proponitur et promulgatur, ut omnes omnino complecti queat rationes legis utilis, universalis, et in suo genere perfectæ.

Pleno

C
C

Pleno jure divino constituta est, ut statim videbimus: ore et scriptis promulgata: pœnis et præmiis maximis sancita: atque eo modo composita, ut unicuique sit facilis intellectu in rebus necessariis.

4. Denique notandum legislatorem nostrum constituisse œconomiam externam, ad conservandam et propagandam suam legem: Ritus sacros tam initiationis quàm confirmationis, hominûmque ordinem solennem et auctoratûm ad docendum publicitûs ac universim, et scientiâ suæ legis instruendum tam vulgus quàm eruditos. Hoc non erat penes Philosophos, nec ab ipsis tentatum. Sectam quidem constituebant scholarum Magistri, quisque suam: at nullâ munitam auctoritate. Nec tam res religionum tractabant, quàm scientiarum studia. Erant utique apud Gentes, Sacerdotes et Collegia Sacerdotum, et Pontifices; sed in disponendis ritibus et cæremoniis Deorum toti erant occupati, nec vitæ institutis moribûsque emendandis incumbabant.

5. Hæc apud Philosophos et mundum *Gentilem* desiderata, non ita penitus defuere apud *Judeos*: Lex eorum non tam auctoritate quàm dignitate materiæ lege Christianâ est inferior. Minutiis abundabat et cæremoniis infrugiferis: rebus externis et corporalibus

corporalibus onerata mentem depressit, et affixit humi: Non consuluit lex illa in longitudinem, non prospexit æternitatem, è suis umbris non vidit cælum. Hisce malis quibuscunque medelam adhibuit Legislatores noster, qui, castigato primùm cultu sacro, et ad puritatem ac simplicitatem reducto, in moribus etiam et consuetudinibus multa supervacanea, quin et additamenta superstitionis rescuit: et utrobique ad sanctitatem liquidam nos propiùs admovit. Præterea, aperto cælo, et æternæ vitæ fontibus, animos ad immortalitatem accendit, et in contemptum et despicientiam rerum terrenarum adduxit, ex intuitu beatitudinis adventuræ.

6. Hæc de *materiâ* et *modo* legis Christianæ, cum aliis antiquis Gentium aut Judæorum collatæ. Sed de ipsius *origine* et Legislatoris *auctoritate* ulteriùs ab iisdem quæritur et dubitatur. Quanquam enim hujusce legis indoles divina suam monstret originem, quanquam suâ splendeat luce, atque vim obligationis in sese habeat: petunt tamen hi, præter ea, auctoritatem externam et visibilem ad novam legem introducendam. Quæ olim, inquit, obtinere per multa sæcula, sic volente Deo, non sunt temerè aut leviter abjicienda. Proinde hic insurgunt Judæi Gentisque in novum Legislatorem, et injuriam sibi factam

legibúsque suis imperiosè postulant. Quid tibi vult hic innovator, aiunt? Quo jure cultum nostrum morésque antiquos immutare satagat, nescimus. Ei quasi præscriptum est à Mundi Rectore, aut tacito consensu et permissione, aut sanctionibus explicitis, voce cœlesti signisque, confirmatis. Nec ab his recedendum est nobis absque gravi causâ; absque auctoritate pari, vel potiùs superiori, nè levitatis arguamur. Quid ad hæc Christiani? Quid his adversariis respondendum, antiquitatem, jus antecedens et possessionem in suæ causæ patrocinium allegantibus? Quoad Gentes, res paucis expeditur, quandoquidem nec unquam habuerint jus plenum et authenticum: et siquid habuere, id suo abusu perdiderint. Sed cum Judæis lis erit operosior; iis enim negari non potest jus primævum: Sed de eâ re pleniùs alibi. Interea monstrabimus Jesum Nazarenum cœlitus esse missum, signisque et testimoniis sacris instructum et attestatum, idque pluribus et fortioribus quàm olim *Mosem*, aut quemlibet Prophetarum Israëliticorum, aut sapientum è Gentibus. Quod impræsentiarum sufficiet.

7. Jesus Nazarenus natus est more non humano: ex Virgine intactâ; qualem originem non constat hominum quenkum habuisse antea; nec sinè virtute divinâ intervenire

veniente id unquam fieri posse. Conceptum ipsius multa miranda comitabantur: Primò, Angelus apparuit Beatæ Virgini, eique nunciavit, ex parte Dei, ipsam concepturam et parituram esse filium eique nomen fore *Jesum*. Cui nuncio cùm mirabunda respondisset *Maria*, *Id tibi signum erit verè nuncii, et à Deo profecti*, inquit Angelus, *Ecce Elizabetha, cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute suâ. Paritèrque ex Elizabethâ vetulâ, ut olim ex Sarâ Isaacus, natus est Johannes Baptista.*

8. Præterea, *Josepho*, cui desponsata fuît *Maria*, apparuit Angelus in somnio. *Josephus* enim, cùm desponsatam suam jam gravidam perceperat, meditabatur eam dimittere; Angelus autem ei dixit, nè metuas accipere *Mariam* in uxorem, *Nam quod in eâ genitum est, ex Spiritu Sancto est. Interim Elizabetham* adierat *Maria*, ad probandam fidem Angeli: Et quamprimùm hanc vidit advenientem et salutantem audit *Elizabetha*, exclamavit voce magna, *Benedicta tu inter mulieres et benedictus fructus uteri tui. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim, ut extitit vox salutationis tuæ in auribus meis, subsiliit fœtus exultans in utero meo. Et beata est quæ credidit: nam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.* Denique *Zacharias* Sa-

cerdos, qui linguam aliquamdiu constrictam habuisset, nato jam *Johanne*, et nascituro *Jesu*, locutus est: et de utroque celebrem edidit Prophetiam.

9. Hæc de conceptione *Jesu Nazareni*: circa ipsius natales plura sunt observanda. *Jesu* recens nato apud *Bethleemum*, Pastoribus qui in agris vicinis excubias agebant nocturnas in tutelam sui gregis, apparuit Angelus, admodum gloriosus: Qui, cum eos, metu primum perculsos, relevasset, dixit iis, *Ecce vobis annuncio gaudium magnum, quod erit omni populo: nempe, natum esse vobis hodie Servatorem, qui est Christus Dominus, in urbe Davidis. Hoc autem vobis signum erit, Invenietis infantem, fasciis involutum, jacentem in præsepi. Et repente adfuit cum Angelo multitudo exercituum celestium, laudantium Deum, et dicentium, GLORIA in Altissimis Deo, et in terrâ pax, in homines benevolentia. Eccejus unquam natales, ante hoc tempus, celebrasse legimus catervam aut conventum Angelorum? Mundi quidem natales celebrârunt olim Angeli: et jam mundi Servatorem nascentem redit ad celebrandum idem chorus Angelicus. Pastores ab Angelis admoniti, adire Bethleemum: infantemque, ut prædictum fuerat, recens editum, in præsepi jacentem invenerunt: unde iis nuncii Angelici plena facta est fides. Hisque visis famam rei sparserunt*

ferunt undique Testes oculati: tam visionem Angelicam quàm visum ab se puerum enarrantes.

12. His autem peractis et præteritis aliud è cœlo datum est signum: non Pastoribus, personis vitæ fideique simplicis, sed Magis, et Sapientibus Orientis; qui cœlitus admoniti à novâ Stellâ, è longinquo (ut creditur, ex Arabiâ) venerunt Hierosolyma, ad adorandum hunc Infantem. Ab Hierosolymis proficiscuntur Bethleemum, viam monstrante eâdem Stellâ, quæ restitit et impendit ædibus ubi erat Infans. Ingressi, viderunt Jesum Infantem, cum matre Mariâ: et procidentes adorârunt eum: aperisque thesauris, obtulerunt puerulo sua dona, Aurum, Thus et Myrrham. Denique, cùm his Magis imperâssent Rex Herodes, ut invento puero, quem quærebant, Hierosolyma redirent, eumque de re totâ certum facerent, ut ipse pariter novum Regem iret adoratum: (id enim suæ fraudi prætendebat) Deus cognitis insidiis et malo dolo Herodis, per somnium admonuit Magos, ut, evitatis Hierosolymis, per aliam viam in patriam remearent.

11. Hæc de Pastoribus et Magis, diversi ordinis testibus: his falli, illis fallere nesciis. His autem factis aliud supervenit testimoni
genus,

genus, Simeonis et Annæ prophetantium, idque datâ hâc occasione. Expletis diebus purificationis Mariæ, Hierosolyma adduxerunt puerulum ipsius parentes, ut sisterent eum coram Domino, daréntque oblationes consuetas, secundum legem Moſis: et cùm eſſet in Templo cum ſuâ matre, *Simeon*, vir juſtus et religioſus, cui divinitùs nunciatum fuerat à Spiritu Sancto, ipſum non viſurum mortem priuſquam vidiffet Chriſtum illum Domini, hîc vidit Jeſum infantem, ulniſque amplexus, benedixit Deo, et exclamavit, *Nunc dimittis ſervum tuum, Domine, ſecundum verbum tuum, cum pace; vid runt enim oculi mei ſalutem tuam: quam parâſti in conſpectu omnium populorum: Lumen ad illuſtrandas Gentes, et gloriam populi tui Iſraëlis.* Hæc *Simeon*. Eodem tempore et inſtinctu interveniens *Anna* Prophetiſſa, pariter celebrabat Dominum viſo infante: et de eo loquebatur omnibus qui redemptionem expectabant Hieroſolymis.

12. Hactenus Jeſum infantem, natiſciturum aut recens natum vidimus, ſignis divinis comitatum. Ad ætatem virilem proſectus, et miniſterium ſuum officiûmque publicum ingreſſurus, Baptiſmum accepit à *Johanne* Baptiſtâ. Recuſavit quidem primò Baptiſtâ, dicens, *Mibi opus eſt, ut à Te baptizer, et Tu venis ad me.* Quo teſtimonio, majorem.

majorem esse Jesum, superiorem in rebus sacris, et se præstantiorem agnovit. Baptizatus autem cùm ascenderet Jesus è flumine, aperto cœlo, descendit Spiritus Sanctus visibiliter in illum, et insedit ei. Dein vox adfuit è cœlis, dicens, **HIC EST FILIUS ILLE MEUS, DILECTUS ILLE, IN QUO ACQUIESCO.**

13. En testimonium è cœlo illustrissimum: quali nec Mosem nec Prophetarum ullum dignatus est Deus. Quin concurrunt coëuntque, ut vides, omnia, quæ virum planè divinum, Deoque acceptissimum indicare aut præfigurare, possunt, sive prophetam dixeris, sive sacerdotem, sive legislatorem. Est in omni genere, omni modo, Deo consecratus, consummatúsque ad suum munus exsequendum. Baptismum accepit, tam aquæ, quàm spiritûs: ablutionem et unctionem, vel unctionis Antitypum effusionem Spiritûs Sancti, et ejusdem permanentiam et inhabitationem. Denique, in exercendo suo sacro ministerio, Deus iterum eundem honorem, idem, ei testimonium perhibuit: cùm in monte sancto nubes lucida eum, cum discipulis suis, inumbravit: et è nube emissa est hæc vox, *Hic est Filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco: IPSUM AUDITE.*

14. Quidni audiamus igitur (id jubente Deo)

Deo) hunc Dei interpretem? hunc cœlestem Legislatorem? cui prælata sunt tot singularis auctoritatis insignia. Quisquàmne hominum eo apparatu signisque divinis venit in hanc vitam, ac Jesus Nazareus? natus ex virgine sinè patre humano, præcones habuit Angelos suorum natalium et futuræ gloriæ. Mitto impræsentiarum præcones antiquos, Prophetas intelligo. Quid interim ei defuit ad significandam auctoritatem Legislatoris aut Prophetæ, ante munus incœptum? Aderant prænuncii Angelici, somnia divinitus missa, voces de cœlo, et inspirationes propheticæ: omnibûsque modis, quibus aperiri solet voluntas Dei, et divina potestas delegari, in publicum præfultus prodiit.

15. Hos testes habemus, et quasi sponsores de Jesu Nazareno, Prophetâ et Legislatore divino. Hæc, inquam, cœlitus ei facta, et præmonita. Quid ipse fecerit ad stabiliendam suam auctoritatem divinam, ministerium publicum ingressus, deinceps est expendendum. Et in hoc sensu numeramus, tanquam illustriora ipsius miracula, tam in vitâ quàm morte: dein Resurrectionem è mortuis, Ascensionem in cœlum: Atque ea denique quæ secuta sunt sub initiis et in progressu religionis ab ipso introductæ et constitutæ.

16. Miracula edidit Christus multifaria, maxima, et testatissima. Sanavit ægrotos, claudos, cæcos, mutos; nunc præsens, nunc absens: quandoque verbo, quandoque manu, quandoque etiam solo vestis attactu. Naturæ et elementis imperavit: ventis aëri, aquæ, oceano: et suo jussu flexit in quemlibet statum, in quamlibet formam. Nec tantum in corpora humana, aut naturalia, sed etiam in Dæmonas, spiritusque impuros, et in ipsos mortuos, suum exercuit imperium: Hos ad vitam revocavit, illos è vivorum corporibus ejecit. Denique, Angelos cœlestes, pro suo placito, ministros adscivit, ut sibi commissum totius naturæ dominium ostenderet. Illud postremò non est omittendum, ut in cætera omnia, ita in suum ipsius corpus potentiam exercuit inimitabilem: immutavit scilicet in corpus lucidum et gloriosum, et subinde reduxit ad pristinum statum. *Transfigurationem ejus intelligo, cum in monte sancto, fulsit ipsius facies, ut Sol: et vestimenta ejus albescebant instar lucis.* Moyses etiam et Elias, alter Legislator Judæorum, alter inter Prophetas celeberrimus, cum eo colloquebantur: iisque abeuntibus, vox jussit è nubibus, ut huic dilecto Dei Filio auscultaremus.

17. Hæc breviter de miraculis Christi: quæ quidem fati essent sola ad fidem omnibus

nibus faciendam de ipsius auctoritate divinâ: nulla licet praeluxissent nascituro aut recens nato signa extraordinaria. Sed non tantum eâ ratione superavit omnes Prophetas et Legislatores, sed etiam miraculis à seipso exhibitis. Quæ enim sparsim legimus in sacrâ historiâ antiquâ, partim ab uno Prophetâ, partim ab alio præstita, ea collectim perfecit omnia Christus, aut iisdem majora.

18. His miraculis Christi addendæ sunt ipsius prophetiæ, ut dictis factisque Prophetam demonstremus. Illud occurrit imprimis vaticinium memorabile, quod cum lacrymis effudit, DE EXCIDIO IEROSOLYMITANO. Vidit populi sui antiqui, et dilectæ urbis appropinquantem cladem: vidit cum dolore, et admonuit sæpiùs gentem immorigeram de futurâ Numinis irâ et instanti vindictâ. Prædictioni respondit eventus: Periit infelix urbs, cum suâ gente: et etiamnum manet utriusque desolatio, veracis Prophetæ triste monumentum.

19. Nec res adversas tantum prædixit, et iudicia Dei in suos inimicos, sed etiam beneficia et dona promisit et prænunciavit suis Discipulis. Missionem et effusionem Spiritûs Sancti intelligo. Hoc promissum et prophetiam legimus completa in Actis, Apostolorum,

Apostolorum, modo extraordinario et præteritis sæculis incognito: testibus Judæis simul et Gentibus. Statim ab ascensione Christi, cùm congregati essent ipsius Discipuli Hierosolymis, descendit Spiritus Sanctus in Apostolos, modo visibili, formâ igneâ, et effectis mirabilibus. Piscatores illi et plebei homines ex Galilæâ coelitus afflati, derepentè aliis atque aliis linguis inter se colloquebantur, ac si easdem longo studio et exercitatione edocti fuissent. Sparso autem rumore per urbem hujusce rei novæ et insolitæ, convenere in eundem locum alienigenæ ex pluribus gentibus, quæ erant Hierosolymis: ut fidem et veritatem facti experirentur. Re autem iis comperitâ et extra dubium positâ, obstupescit sunt omnes et mirabantur, dum linguam sibi propriam et vernaculum ex ore Apostolorum quisque audiret. Nec transiit, instar fulguris, hic afflatus, hoc donum, nec pro istoc tantum tempore invaluit: sed adfuit Apostolis, datâ occasione, ad mortem usque. Nec Apostolos tantum, sed initiatos in fide et disciplinâ Christi, eadem Spiritus Sancti dona cum aliis multis comitabantur.

20. Mito alia; et mortem suam et Resurrectionem sæpius prænunciavit Apostolis, eorumque fata post suum abitum et
D discessum,

discessum, *Mat. x. 16, &c. Mar. xiii. 9. Job. xxi. 18.* Dein abnegationem Petri prædixit, unumque è duodecim ipsum esse proditurum, quem datâ offulâ signabat. Præterea Judæorum obstinationem et rejectionem, Gentiumque conversionem futuram, *Mat. viii. 11. et xxi. 43. Job. x. 16.* Sed quid multa? ab ipsis Judæis nunc cœlesti Jesu Nazareni doctrinâ perculsis nunc factis mirabilibus, ac etiam suorum oraculorum voce fractis et convictis, sæpe agnitus est Propheta, atque ille Propheta venturus, *Mat. xxi. 11. Luc. vii. 16. et xxiv. 19. Job. iv. 19. et vii. 40. et ix. 17. dein Job. i. 45. et vi. 14.*

21. Sed in historiâ pergamus ad mortem, resurrectionem et ascensionem Christi. Primò, moribundo aut moriente Jesu Nazareno cœlum et terræ suæ indignationis aut horroris dedere signa: Tremuit terra, et sol abscondit faciem. Præterea aperta sunt mortuorum sepulchra, scissique et scopuli et velum Templi Hierosolymitani. Ut omnibus innotesceret, tam Judæis quàm Gentibus, vivis et mortuis, ira Dei, et facinorosis impendens vindicta. Hæc denique ita erant manifesta et conspicua, ut qui huic sceleri aut trucidationi scelerosæ assistebant aut aliàs intererant, Centurio nempe et circumfusa turba, his ostentis mirabilibus

rabilibus perculsi, clamarent *Hominem justum et Dei Filium supplicio et morti deditum esse.*

22. Mortem Christi secuta est ipsius resurrectio, et in mortem ipsam victoria. Nempe cùm à Judæis crucifixus esset Jesus, emortuus et sepultus, positâ ad sepulchrum militari custodiâ, (quandoquidem à morte se resurrecturum prædixerat) infra triduum è mortuis revera surrexit: Angelis præsentibus et attestantibus. Dein suis Discipulis, sollicitis aut dubitantibus, sese exhibuit redivivum, repetitis vicibus. Hoc modo sese ostendit Christus supra sortem humanam, supra mortem elatum, ruptis ipsius vinculis claustrisque omnibus, idque suâ vi: quâ etiam nos tandem à mortuis resuscitabit.

23. Quid plura dicam? Quid repetam majora divinæ virtutis indicia? Sed non deest his omnibus complementum summum. Cùm mortem vicerat Christus hâc resurrectione, de eâdem gloriosè triumphavit suo in cælum ascensu. Cùm in monte Oliveto, testibus Angelis et aspectantibus Apostolis, omnem mortalitatem exuit et excussit: Terram deseruit et in altum æthera evolavit. Sic redit ad Patrem, et ad gloriam illam, quam habuit ante mundum conditum.

ditum. Talem resurrectionem et ἀποθίσιν nemo mortalium habuit unquam, sive ex illo tempore, sive sæculis antecedentibus.

24. “**H**æc de Jesu Nazareno scripta sunt ab iis viris, qui rebus istis, quas literis mandarunt, aut intererant testes, aut a testibus illis ipsi eas acceperunt: qui neque falli poterant, neque habebant causæ aliquid, cur fallere vellent. Libros vero istos, qui res eas memoratas continent, quique inter Christianos sancti habentur, ejus esse scriptoris divini, cujus titulo insigniuntur, certissima jam nobis fide constat: quia scilicet primi illi, *Justinus Irenæus, Clemens*, ac deinceps alii sub his ipsis nominibus eos libros laudant: cui accedit, quod *Tertullianus* aliquot librorum ipsa archetypha suo adhuc tempore ait extitisse: quodque omnes Ecclesiæ illos libros tanquam tales, antequam conventus ulli communes habiti essent, receperunt: neque aut Pagani, aut Judæi unquam controversiam moverunt, quasi non eorum essent opera, quorum dicebantur: *Julianus* vero aperte etiam fateatur, *Petri, Pauli, Matthæi, Marci, Lucæ* esse ea, quæ Christiani legunt iisdem nominibus inscripta. *Homeri* aut *Virgilii* esse, quæ eorum dicuntur, nemo sanus dubitat, ob perpetuum de hoc Latinorum, de illo Græcorum testimonium: quanto magis de
horum

horum librorum auctoribus standum est testimonio prope omnium, quotquot per orbem sunt, gentium?

25. Si constet illis sacris scriptoribus et nota fuisse quæ scriberent, neque studium fuisse mentiendi, sequitur, ut quæ scripserunt *vera* sint; cum omne falsum, aut ab ignorantia, aut a mala voluntate debeat proficisci. *Matthæus, Johannes, Petrus, Judas*, ex sodalitia illorum duodecim fuere, quos Jesus vitæ suæ ac dogmatum testes elegerat, ita ut notitia illis eorum, quæ narrant, deesse non potuerit. Idem de *Jacobo* dici potest, qui aut Apostolus fuit, aut, ut alii volunt, proximus consanguineus Jesu, et ab Apostolis constitutus Hierosolymorum Episcopus. *Paulus* quoque ignorantia falli non potuit circa dogmata, buæ sibi ab ipso Jesu in cœlo regnante revelata profitetur; neque magis circa res à se gestas falli ipse potuit, aut etiam *Lucas*, individuus ei itinerum comes. Idem *Lucas*, quæ de vita ac morte Jesu scripsit, facile scire potuit, natus in locis proximis, per ipsam Palæstinam peregrinatus, ubi et locutum se ait cum iis, qui oculati rerum testes fuerant. Haud dubie, præter Apostolos, quibuscum amicitiam habuit, alii quoque multi tum vivebant ab Jesu sanati, et qui morientem ac redivi-

vum viderant. Si *Tacito* et *Suetonio* credimus de iis, quæ multo ante eos natos contigerunt, quod eorum diligenti inquisitioni confidamus: quanto huic scriptori æquius est credi, qui se omnia ab ipsis, qui inspexerant, hausisse dicat? *Marcum* constans fama est *Petro* semper hæsisse comitem, ita ut, quæ scripsit ille, habenda sint quasi *Petrus*, qui res illas ignorare non potuit, ipse dictasset: præter quod, quæ ille scribit, etiam in Apostolorum scriptis reperiuntur pene omnia. Neque falli potuit Apocalypseos scriptor in iis visis, quæ sibi divinitus immissa dicit? aut ille ad Hebræos, in iis, quæ profitetur se, aut a Dei Spiritu, aut ab Apostolis ipsis didicisse.

26. Qui testes ex parte voluntatis refellunt, necesse est aliquid adferant, quo voluntatem credibile sit a vero dicendo diverti. Id autem hîc dici non potest. Nam si quis objiciat ipsorum causam agi, videndum erit, cur ipsorum sit hæc causa: non sane commodi consequendi, aut vitandi periculi alicujus gratia: cum hujus professionis causa, et commoda omnia amitterent, et nulla non adirent pericula. Causa ergo hæc ipsorum non fuit, nisi ob Dei reverentiam, quæ certe neminem inducit ad mentiendum, in eo maxime negotio, unde humani generis æterna salus pendeat. Tam
impium

impium facinus de illis credi vetant, et dogmata pietatis ubique plenissima, et vita ipsorum numquam ullius mali facinoris accusata, ne ab inimicissimis quidem, qui solam illis imperitiam objiciunt, quæ non est nata falsimoniam parere. Quod si vel minimum quid in ipsis fuisset malæ fidei, non ipsi suas culpas æternæ memoriæ prodidissent: ut de omnium fuga in Christi periculo, de *Petro ter negatore*”*. Hæc de Scriptorem fide.

27. Illa vero de Jesu Nazareno, ipsius conceptu, natalibus, vitâ et morte, resurrectione et ascensione scripta, videntur auctoris diviniæ maxima et invicta argumenta: Nempe miracula legislatoris legisque sanctitas, prophetiarum præcedentium aut tunc temporis futurarum complementa, voces de cœlo, Angelorum apparitiones et testimonia. Ab his signis, ut inquit Christus, *Cur non discernitis quod justum est*, aut rationi consentaneum? Sed forsitan quæ deinceps secuta sint, quæres; Quam fidem adhibuerit his factis dictisque gens humana? Quantum valuerint apud istius sæculi homines aut insequentium hæc mira et præclara, cum adhuc recens erat fama et istarum rerum historia? Quam denique vim et successum habuerit Lex illa nova, cujus

* Hug. Grot. lib. III, Sect. 2. §. 6.

auctor erat Christus? Id partim jam diximus, cum ad primam concionem Apostolorum, enarratis morte et resurrectione Christi, et vaticiniis eò spectantibus, conversi sunt ad fidem Christi homines quasi ter mille. Neque minus ad continuatam prædicationem Apostolorum profecit indies crevitque fides Christiana: donec tandem imperium Romanum subegit, atque ad illam pervenit magnitudinem, quâ jam late protenditur Orbis Christianus. Cessabant Oracula et *Δαιμονολατρεία*. Ex quo, inquit Porphyrius, *Iesus coli ceptus est, communem ac publicam Deorum opem nemo sensit*. Quæramus jam vicissim, unde hæc mutatio repentina, et nova rerum facies? unde hæc victoria? non vi et armis pugnatum est, nec eloquentiâ et artibus humanis. Notum est, qui fuerint primi præcones Evangelii, plebei et proletarii homines. Nec divitias possidebant ipsi, nec pollicebantur aliis: nec honores, aliave quæcunque humanæ cupiditatis incitamenta. Quinimo tantum absuit ut his se fruituros esse crederent aut cultores primi aut subsequentes profelyti, ut omnes qui hanc sectam amplexi fuerant, expositos viderint communi odio aut ludibrio. Neque id tantum, sed in vincula coniectos, feris, ferro, flammisve cruciandos aut interimendos. His non obstantibus invaluit Evangelium, et auctus est assidue numerus coverlorum ad fidem Christianam.

anam. Quâ vi, mihi dicas velim, divinâ an humanâ? Obstiterunt, ut vides, humana omnia. Numen his interfuisse negabis, Numen summum et ineluctabile? Non minorem certè potentiam exigit monstrâtque eventus: et quæ plurima identidem intercesserunt miracula, Deum ostentant præsentem et cœptis aspirantem.

28. Quis plura desiderat aut majora ad fidem faciendam Legislatori cœlitus misso? cùm præter legis suæ eminentem dignitatem, eandem comitata sint tot et tanta miracula, tam ad eam introducendam quàm stabiliendam. Restat tantùm ut rerum humanarum statum, cùm venit in mundum Servator noster, intueamur: quo constet clariùs, si fieri possit, vis, utilitas aut necessitas novæ œconomiæ sub Messiâ: quàm opportunè laboranti succurrit humano generi ille princeps pacis et justitiæ: quantis malis eripuit, quanto denique studio et benignitate prospexit eorum saluti et felicitati futuræ.

29. Mundi sub illud tempus quàm maxime degeneris et deformati, non facîle est imaginem depingere. Tenebris, vitiis et superstitione immersus jacuit. Religio Judaica, quæ adhibita fuerat in medelam aliis, ipsa jam inciderat in morbum periculosum.

Neglectis

Neglectis legis suæ fundamentis et parte naturali, hærebant nimiooperè ritualibus et cæremoniis suis Judæi: iisque accuratè peractis, se Deo fore acceptos credebant, et cæteris omnibus religiosiores. Hæc autem in externis et minutis sollicitudo, et in maximis et interioribus negligentia, est veræ religionis tinea et corruptela. Præterea, extra Judæam regnabat adhuc humani generis pestis, Idololatria. Tot Deos adorabant Gentes, quot erant in cœlo vicina sidera, Nec cœlum tantùm et sidera, sed homines mortuos, animantia, plantasque venerati sunt. Iis tam nullus erat quàm plurimus ubique Deus: ritibusque, non frivolis modò, sed impuris, sed barbaris et immanibus sua Numina vel Idola coluerunt. Dein ab hâc radice superstitionis et idololatriæ pullulabant innumera vitia: effrænis libido, luxuria morumque impuritas simul et impunitas: etiam cùm contra naturam nefandas cupiditates explerent. Nec minùs injustitiâ, mutuis injuriis et feritate alii in alios sæviebant. Apud multos raptu et prædâ vivebatur absque ullo regimine: apud alios tyrannidem exercebant imperii potentes, in suos quisque populus: victoribusque et captivos alienigenas, ut belluas, ad pugnandum et digladiandum inter se committebant, aut ad congregiendum cum feris in lusum et spectaculum populo. Interea societati

societati et bono publico non tam consultum erat, quàm ut quisque sibi concupitum, quicquid esset, adipisceretur. Hic suæ litat ambitioni, alter avaritiæ, aliisque alii animorum æstibus: citra amorem mutuum, charitatem, aut in miseros misericordiam. Verbo dicam, ad explendas corporis animique libidines cæco impetu ferebantur, absque lege aut regulâ hodiernæ vitæ, absque spe aut metu futuræ.

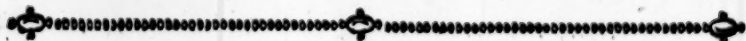
30. Ita naturam humanam exuisse videbatur mundus Ethnicus, et in brutam de generâsse. Nec id tantum, sed insuper sese dedisse in dominatum malorum geniorum, qui (permittente Deo) mundi hujusce imperium obtinuerant. Id utique arrogabat sibi eorum Princeps, cum ostensis Christo regnis omnibus hujusce mundi et eorum gloriâ, dixit ei, *Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum regnorum: nam mihi tradita est, et do eam cuicunque voluero.* Malè fidum novimus Diabolum, sed eundem dixit non minùs Christus, idque sæpius, hujusce mundi principem, *Joh. xii. 31. et xiv. 30. et xvi. 11.* Mundum possedisse quidem videtur tunc temporis, quocunque jure aut titulo: et, Deo quasi excluso, res agebantur pro arbitrio Dæmonum. Oracula instituerunt in diversis regionibus, et afflabant modo quodam aut in furorem agebant suos sacerdotes

sacerdotes et prophetissas. Multifaria insuper divinationum genera, vanarum et stolidarum, ad illudendum mortale genus, Deumque ipsum, constituere: Augures, Haruspices, Ariolos, Vares, Conjectores omne genus: qui, ab extis animalium, à volatu avium, ab hinnitu equorum, à tonitru et fulgure, et nescio quot modis, secreta cœli et res futuras hominum se rimari et prædicere posse fingebant. Dein magicis artibus instruebant alios, atque eâ ratione in servitutem aut obsequium quasi fœdere et pactione obstrictos tenebant. In hâc superstitionis et vitiorum colluvie volutati, jacebant homines.

31. Quum degenerâisset olim primum mortale genus, Deus iracundus delevit è facie terræ omnem carnem, unicâ exceptâ et conservatâ familiâ: ut ex illâ propagine experiretur, si fortè ad frugem rediret gens humana, tantâ clade percussâ et præmonita. Sed, ut vidimus, nihil profuit ira Dei, aut diluvium universale ad emendandam progeniem humanam: prolapsa est denuo ad fœdos mores et impietatem; quæ, procedente mundi ætate, magis magisque ingravescabant. *Sed quorsum percutimini amplius? novas addetis prævaricationes!* inquit Propheta. Proinde non excidit et extinxit Deus hoc secundum genus; sed, misericordiâ motus, à vitiis et erroribus revocare tentavit, misso unigenito suo

fuo Filio in terras, cum novâ lege, novâque œconomia, ad mundum, si fieri potuit, reformatum. Quâ autem ratione hanc reformationem generis humani instituit Deus, et aggressus est Christus, dictum est in superioribus sparsim et generatim: nunc autem, (his præmissis de auctoritate Legislatoris, legisque ipsius usu et necessitate) plenius et per singula capita manet exponendum.

CAP. III.

*De Cultu Dei, et Ritibus Sacris, secundum
Legem Christianam.*

VENIT in mundum Christus, *ut opera Diaboli destrueret*: qualia sunt vitia, errores, idololatria. His animas humanas irretitas, et à veritate, virtute, et verà pietate alienatas tenuit istius mundi Princeps. Quam opem his attulit Christus? Quà medicinâ his malis occurrit, aut subvenit? Remedia paravit, ut mihi videtur, singulis propriâ nec minùs efficacia. Contra idololatriam et superstitionem, cultum purum: Contra vitia, morum regulam æquam justâque, et eorundem exemplum purum et immaculatum: Contra errores, veritatis lumen et fidem rectam. Hæc an ita sint, videamus, aut siquid præterea sit desiderandum.

2. Exordiendum à Deo, rerum omnium Auctore, et Rectore Universi. Deum unum prædicavit Christus, æternum, incorporeum, infinitum, sanctissimum, immutabilem: Cultumque tanto numine non indignum instituit. Hôc uno ictu prostravit Deos gentium

tium innumeros, futes et fictitios: cultumque eorum malefanum abolevit. Gentium, inquam, Deos: Deum enim Israëlís adorandum usque proposuit. Sed cultum ei præstitum, immutandum duxit. *Deus est Spiritus*, inquit Christus, *et qui adorant eum, oportet ut spiritu et veritate adorent.* Quo dicto et Judæorum et Gentium impro-
bavit cultum. Spiritus purus nec statuis nec imaginibus repræsentari debet aut potest. Hæc et hujusmodi figmenta, hominum opera, dignitatem numinis imminuunt, supereminentem ipsius naturam deprimunt in similitudinem rerum vilium et corporearum. Præterea sanctitatem Numinis polluere Gentes, ritibus insanis, nefariis aut turpibus, (ut non semel antea diximus) à quibus abhorruit Legislator noster. Nec Gentes tantum increpare voluit hõc monito, sed Judæos etiam: Qui deum quidem unum coluerunt, eumque incorporeum, sed cultu nimis corporeo, certis locis astricto, et externis ac inutilibus cæremoniis gravato. Hos monet de mutando, et dilatando Dei cultu: nec Hierosolymis solum aut in monte Gerizim; nec in hoc aut illo templo, unice præsentem esse Deum; per totum terrarum orbem, et quaquà patet cœlum, Deus habitat: adestque spiritu et veritate cum colentibus, in omni loco, in omni gente.

3. Judæos de eâdem re sæpius admonuerant eorum Prophetæ. Nec Prophetæ tantum, sed lumen naturæ, et Philosophi in omni ævo, numen ubique addesse piis animis, nec externis ministeriis aut oblationibus placandum admonuere: ut videre est apud Platonem, Hieroclem, aliósque. Dictum etiam Senecæ, apud Lactantium, idem præclare explicat. *Vultisque vos, inquit, Deum cogitare magnum et placidum, et majestate leni verendum, amicum et semper in proximo? non immolationibus et sanguine multo colendum, (quæ enim ex trucidatione immerentium voluptas est?) sed mente purâ, bono honestoque proposito. Non templa illi, congestis in altitudinem saxi, struenda sunt: in suo cuique consecrandus est pectore. Eodem modo Isaias Propheta Judæos allocutus est, ex ore Dei: Sic ait Jehova, cælum mihi solium est, et terra scabellum pedum meorum: ubinam esset domus quam ædificaretis mihi! et ubinam locus quieti meæ? Atqui omnia ista fecit manus mea.—sed in banc iutueor, in pauperem et contritum spiritu, ac trepidantem ad verbum meum. Qui jugulat bovem, ac si percuteret virum: qui mactat parvam pecudem, ac si decollaret canem: qui offert munus, ac sanguinem porci: qui adolet thus, ac si muneraretur idolum. Vides, et Judæorum et Gentium cultum, tam à Deo, quàm hominibus, à viris divinis et sapientibus, reprehendi et quasi irrideri. Sed ad sermonem Christi redeamus.*

4. Dixit

4. Dixit Christus verbis præcedentibus, *Venit tempus, et nunc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem spiritu et veritate: etenim Pater tales quærit qui ipsum adorent. Spiritu, inquit, adorandus Deus, non tantum actionibus externis, cultu corporeo, ritibus et cæremoniis, quæ non expurgant animum: sed pietate internâ, sincero cordis affectu, casto, puro, sanctoque spiritu, prout ipse est Spiritus sanctissimus. Porro, in veritate colendum docet, non jam typis, umbris et figuris: multò minùs cultu superstitioso falso aut hypocritico. Summa est, cultum nostrum ad illius quod colimus Numinis dignitatem et naturam adaptandum docet Christus. Est illud Numen invisibile, omnipræsens, omniscium, perspicitque corda et cogitationes: communis Pater omnium, totius Universi conditor. *Hic tibi Deus est, Christiane. Non ut olim dixere Israëlitæ, Hi sunt Dii tui, Israel: cùm vitulos aureos, recens confictos, intuerentur. Nec instar Gentium, quibus in hortis nascuntur numina: aut in ære, aut saxo, lignisve latitant. Deus est immensus, tam præsentia suâ, quam bonitate. Adestque singulis in quâvis regione aut gente, qui timent eum, operamque dant justitiæ: Et in mente boni viri suam sedem, templumque habet augustissimum.**

5. Ut paucis dicamus, verum divini cultus objectum his verbis exposuit Christus, dein cultum ei consentaneum et verè θεοπνευστήν: *universalem* intelligo et *rationalem*: putà laudes et gratiarum actiones, preces et supplicationes, è calenti corde effusas. Voluit ut nos ipsos Deo consecraremus, corpus animamque: non bruta et cruenta sacrificia, hircorum aut taurorum sanguinem: quæ neque Deo suâ naturâ grata sunt, neque sanctiorem reddunt hæc dona offerentis animum.

6. His amotis *ritibus* Judæorum et Gentium, quæres subinde, quales eorum loco substituerit Christus: sine ritibus enim vix potest constare inter mortales religio quævis instituta. Respondeo, *Ritus* Christiani sunt *pauci, simplices, innocui, utiles*. Multitudo rituum, instar nebularum, abscondunt et diminuunt. Res in se præstantes læduntur nimio apparatu. Ita semper tractanda et instituenda est religio, ut quod in eâ sanctissimum est et divinissimum, id semper versetur ante oculos, semper præ cæteris effulgeat. Ritus nostros militari nomine aut solennis juramenti, *Sacramenta* appellare solent Theologi: Quorum duo tantum instituit Christus, *Baptismum* et *Eucharistiam*: illum *initiationis* ritum, alterum *confirmationis et commemorationis*:

tionis: quo Christi mortem, donec secundò advenerit commemorare jubemur. Et prout pauci sunt ritus nostri, ita simplices: aquâ purâ, aut pane et vino celebrandi. Nihil hîc operosi aut magnifici: nec cultum Dei onerant, nec cultores: nec pompam præ se ferunt, nec ostentationis speciem. Innocuos esse, res ipsa loquitur. Nec cæde, nec sanguine litant Deo Christiani: nec cæremoniis utuntur ullo modo inhonestis aut indecoris: sive in initiandis neophytis. sive in adeptorum sacris faciundis. Denique utilissimi sunt in re religionis promovendâ. Religionem intelligo interiorem et vitæ sanctimoniam. Cùm Christo dedicamur in baptismo, renunciamus Diabolo et ipsius operibus, ad quæ destruenda, ut diximus, venit in mundum Christus. Renunciamus inani pompæ et gloriæ hujusce sæculi, ut cœlestia sequamur. Renunciamus denique illicitis carnis desideriis aut deliciis, ut spiritu vivamus Deo; ac rationi, non pravis affectibus, obsequamur. Ita in ipsis initiis religionis nostræ, cùm nosmet tradimus Christo, et ipsius fidem recipimus, repudiare et abdicare tenemur omnem nequitiam: omnes mali fontes, fomites et fautores. Hoc autem sacramentum aut abjuratio exigitur ab adultis in personâ propriâ, ab infantibus per sponsores: qui id
in

in se recipiunt, unà cum parentibus, ut, educatione Christianâ adhibitâ, fidem promissorum præsent ita initiati. Idque, in confirmatione subsequenti, aut ad sacram cœnam admissionem, præstitum curant sacris præpositi.

7. Erat quidem in usu baptismus etiam apud Judæos, in profelytis initiandis. Et apud Gentes itidem inter cæremonias sacras et initiamenta, lotiones obtinere. Est quippe symbolum aut typus aptus et appositus ad significandam purificationem, Ablutio: ut, sicut extrinsecus mundatur Corpus, ita intrinsecus abluatur Anima à suis fordibus et immunditie.

8. Alter ritus Christianorum est commemoratio mortis Christi, quæ à nobis dici solet *Eucharistia* vel *cæna Domini*. Utrumque nomen instituta Judaica respicere videtur: Hoc agnum paschalem illud sacrificii Eucharistici festum. Et utriusque instituti vim et significationem explet superatque hoc sacramentum. Peragitur pane et vino, in modicâ portione sumptis: quibus sanguinem Christi pro nobis effusum, corpusque fractum commemoramus. Sym-bola hæc sunt satis apta et facile apparatus usumque habent multiplicem. Revo-
cant

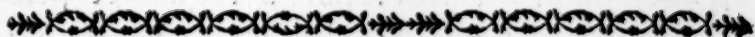
cant in mentem beneficia, quæcunque à Christo accepimus, et amorem ipsius in genus humanum inimitabilem: cum sese obtulit morti, morti cum cruciatibus et ignominiâ, ut nos à peccatis redimeret, et salutem nobis pararet æternam. Præterea in his celebrandis non tantum reverentiam et pietatem, sed etiam, depositis omnibus inimiciis, charitatem universalem exposcimus: datamque Christo fidem antea in baptismo renovamus; et si quid secus acciderit, vitæ morumque emendationem, actâ penitentiâ, pollicemur. Vides externa nostra et ritualia eò spectare, ut officii quemque sui commonefaciant, animisque inspirent sanctitatem: propositum finemque summum legis Christianæ.

9. Nullius præcepti, nullius ritûs Christiani nos pudet. Nullum fugit examen, nullius aspectum institutio nostra: auctoritatem divinam et rationem puram in omnibus appellamus. Denique, non tam in peragendis ritibus, quam in vitæ et animorum factimoniâ, salutis nostræ collocamus cardinem: et pro his dotibus internis cuique Deus metietur suam beatitudinem.

10. Ad reliqua minora quod spectat, de Festis aut Jejuniis indicendis, de vestibus sacerdo-

facerdotalibus, de formulis necessariis in sacris administrandis, et hujusmodi aliis, fiant omnia secundum regulas Apostolicas et prudentiam Christianam ad decorem et ædificationem, ut tam superstitio quam *ἀνομία* excludantur. Hæc de ritibus Christianis breviter dicta sunt.

CAP. IV.

*De morum regula et vitæ præceptis secundum
Legem Christianam.*

DE moribus Christianorum, aut Disci-
plinâ morali secundum legem Chris-
tianam, quædam in genere supra notavi-
mus. Fundamentum omnis legis de mo-
ribus institutæ est lex naturæ. Sed huic
fundamento (quod de evangelio dixit Apo-
stolus) alii atque alii diversum superstruunt,
aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna,
stipulam. Ex his superstructis nonnulla sunt
solida, apta et idænea: alia levia et inutilia.
Atque hæc observanda sunt et trutinanda
in probandis aut improbandis singulorum
legibus, Judæorum, Gentium, aut aliorum
quorumcunque: In doctrinâ morum Evan-
gelicâ nihil reperitur superfluum et inu-
tile, multò minùs noxium aut legi naturæ
contrarium.

2. Hoc præmissio, facile constabit nihil
non æquum esse, rectum et laude dignum
in lege morali Evangelicâ: Quod utinam
de praxi et moribus Christianorum perinde
dici potuisset. Sed proh dolor! proh pu-
dor! quantum à lege recedunt mores? Im-
mane

mane quantum discrepat à regulâ et præceptis Christi et Apostolorum, et ab eorundem exemplis, Christianorum vita?

3. Sed id unicè in me probandum recipio, institutionem Christianam, modò firmiter ei adhæreamus, optimam esse et utilissimam, tam ad mores cujusque formandos, quàm ad bonum publicum: et, quod maximum est, ad salutem et felicitatem æternam generis humani in vitâ futurâ obtinendam.

4. Institutio moralis constat *præceptis* et *exemplis*: dein *præmiis* et *pœnis* debitis confirmatur. In horum nulla parte nos destituit institutio Christiana. Primò, quoad *præcepta*, non quidem digeruntur illa ordine et per capita, ut solent Ethica Philosophorum: nec unà leguntur collecta, ut Corpus Legum, aut Doctorum systemata. Sed sparsim occurrunt in sermonibus Christi, et in scriptis Apostolorum; quâ ratione commodius instruitur vulgus, et inter legendum sacras literas sensim imbibitur doctrina salutaris. Neque nos deficit in ullo genere officiorum lex Evangelica, laxa licèt et sine formâ artis tradita. Imprimis enim quæcunque lege aut lumine naturæ honesta sunt et laudabilia, ea sequi et amplecti tenemur, quinetam præferre, si forsan

san officia officiis obstituerint. Dein actus omnes humanos complectitur: *Dilla, Facta, Cogitationes*. Et in singulis viam rectissimam et honestissimam sequitur.

5. In *verbis* imprimis, five in familiari colloquio, five in commerciis, fidem, sinceritatem, simplicitatem jubet, cogit, imperat; sine fuce, sine dolo aut artificio. Nec ullum jusjurandum ineundum et proferendum esse permittit, absque causâ gravi et publicâ. Nec ullâ de causâ perjurium, testimonia falsa, convitia, maledicta aut execrationes. Pariter obloquia et detrectationes clandestinæ, et quæcunque lædunt alterius famam, malo animo aut ex affectu privato, apud nos vetita sunt et odiosa. Præterea pudorem, modestiam, et urbanitatem in sermone colimus, ut aliàs ubique: exulanti- bus omni levitate inhonestâ, et scurrilitate; nec minùs verborum asperitates, mordaces et illiberales jocos culpamus et aufugimus. Denique, ut paucis dicam, Linguæ et vaganti licentiæ verborum ubique frænos injicimus; ne quid indecori in se, ne quid injuriosi in proximos, aut in Deum prophani, impii, aut irreligiosi ex ore Christiano proveniat.

6. In *factis* et operibus multò magis interdicitur Christianis omne genus mali,

levis licet et exigui: quinetiam omnis species mali. Non tantum extra culpam esse debemus, sed etiam, si fieri potest, extra culpæ suspicionem aut proximitatem. Non satis est viro Christiano ad leges humanas justum esse. Quicquid postulat humanitas, quicquid benevolentia aut charitas mutua, nobis præcipitur religiosè observandum. Et in charitatis officiis, tam Judæorum quàm Gentium institutis omnibus præluet lex Christi. Non amicis tantum, sed inimicis etiam benefaciendum: ut Patrem nostrum cœlestem imitemur. Pauperibus, ægrotis, aut infirmis quovis modo, pro viribus succurrendum, ope et consilio. Legislatores noster Christus miseriam humanam ut omnium optimè intellexit, ita omnium ei maximè consuluit. Philosophi in altis cogitationibus occupati, vulgus hominum ferè præterierunt, aut permisere regendum suæ gentis legibus. Sapientibus et veritatis studiosis sua accommodarunt præscripta: gregem popularem, propheta, et tantum non contemptui habuere. Sed alia mens, aliud propositum Servatori nostro clementissimo: qui totam gentem humanam, quantam quantam, amore complexus est, atque suâ lege et consiliis adjuvare voluit. Propterea infirmitates humanas et statum luctuosum intuitus, rerum indigentiam, morbos, calamitates, et quicquid

quid incommodi adhæret mortali vitæ: ut his malis, quæ penitus tolli non poterant, levamentum aliquod afferret, opera charitatis, misericordiæ, atque opis mutuæ in suâ cuique classe injunxit. Atque ea omnia in vitâ futurâ centuplicatò remuneranda promittit. Nec malis tantùm corporis subveniendum, sed animi multo magis: Occurrere aut mederi vitiis, erroribus, ignorantia, morbis gravissimis: et vaganti populo viam salutis ostendere, beneficium cumulatus est quàm febres, frigus, aut famem depellere. Quapropter præcepta dedit Christus de moribus instituendis aperta, manifesta, cuique obvia et exposita. Ut omnibus constarent sua officia, ut omnibus ad cælum nota esset via.

7. Et quò regulam *æqui* et *boni* facilem et expeditam, et veluti in pectore judicem domesticum, quisque haberet: *Quod tibi non vis fieri, inquit Christus, id alteri ne feceris.* Nec lex est æquior ulla. Favemus plerumque partibus nostris: ut æquum fiat judicium, mutetur persona, et loco Rei, aut indigentis ope, teipsum constituas; et quicquid tibi, eodem modo peccanti aut indigenti, indulgendum petiturus esses, id totum alteri concedas: Inter mortales, peccatores et indignos, hic est modus æquissi-

mus: ut habitâ ratione affectuum et in firmitatum humanarum, non ad jus summum alter alterius res et actiones exigamus. Nec id tantum nobis præcipitur, ut in dubiis partem sequamur mitiorem sed etiam ut peccata manifesta alii aliis remittamus: Deus bone, quoties et quousque ex tuo præcepto aut consilio!

8. In eundem finem, ne ex amore sui, aut ex impetu iræ peccetur, nobis prohibita est omnis *vindicta* privata; ad pacem et amicitiam conservandam dissimulandæ sunt leves injuriæ, et pro viribus ferendæ graviores. Nemo temere in jus vocandus: sed cum neque ferri possunt injuriæ, neque lites componi, permissum est deferre causam ad magistratum, ut sine metu aut amore res ex æquo definiatur. Hæc inter privatos tenenda est moderatio et æquanimitas; sed erga Principem aut Magistratum majori adhuc utendum est patientiâ. Dei sunt ministri ob bonum publicum, et ob idem bonum tolerabilia omnia sunt toleranda. Bellum civile est immane monstrum, quod innocuos pariter ac nocentes unâ devorat et absorbet. Neque cum exteris gerendum est bellum magistratui Christiano, nisi extremâ necessitate coactio. Denique, ut verbo dicam, in rationibus justum suum cuique tribuimus, secundum varios hominum

hominum ordines: Neque id parcè aut gravatè, sed cumulatim et alacriter.

9. Ita *Iustitiæ* et juris Naturalis præscripta retinet et transcendit lex Christi. De *Temperantia* jam dicendum, quid quisque sibi debeat in sui corporis regimine: Quid animæ divinæ conservandæ: quid brutæ, quam participat, naturæ cohibendæ. Præcipitur imprimis, ut in voluptatibus corporeis utendis parci simus, modesti et moderati: ut appetitus omnes sensûsque inferiores ratione regamus. Nullâ de causâ, sive in sacris, sive in convivalibus, effrænatae indulgendum licentiæ. Nulla apud nos Bacchanalia, aut Orgia quæcunque, impura aut furiosa. Ebrietas aut impudicitia virum honestum dedecet, multò magis Christianum. Gulæ et abdomini servire turpe est, cæterisve cupiditatibus carnis. Castus cœlibatus apud nos laudatur, honestum habetur conjugium: sed unius cum unâ, idque sine abdicatione, nisi crimen adulterii intervenierit. In cæteris omnibus vivendum est, ut decet sobrios et frugi homines.

10. Ea, quæ nos docet Christiana *Philosophia*, ut ita dicam, cùm differit de *contemptu mundi*, et despicientiâ rerum humanarum præ divinis, temporalium præ æternis: præterea, cùm de contundendâ et subjugandâ hæc

carne, quâ mens infestatur, nos sæpius com-
monet, in hoc corpore bruto, et ad volup-
tates crassas nimis propenso: Ea, inquam,
nobis indicant voluntatem, indolem et pro-
positum legis Christianæ: monentque tem-
peratos esse debere ipsius cultores, non
tantum in deliciis corporeis, sed etiam in
honoribus ambiendis, divitiis appetendis,
cæterisque quibuscunque, quæ ad vitam hodi-
ernam et animalem spectant. Et si quid
secus videris in praxi nostrâ, non id legi aut
Legislatori vertendum vitio, sed falsi nomi-
nis Christianis: qui se obstrinxere sacra-
mento de renunciandis cupiditatibus mun-
danis, et soli Deo semet consecrandis, nec
datæ fidei respondent.

II. Epicureis habenda est cura Corpo-
ris, Christianis Animæ. Præ quâ, ut nos
docet Christus, sordet et vilescit totus hic
mundus. Res caduca Mundus, cujus sche-
ma præterit, ut et hujusce mortalis cor-
poris. Anima autem est immortalis, nescit
mori: et indignè patitur perituri corporis
aut perituri mundi se fieri mancipium.
Præterea, Peregrini sumus in hoc mundo,
inquit doctrina Christiana: Quid quæritis
hic sedes quietas, quid honores, aut divi-
tias, crastino die abitura omnia. Regnum
cœli primò quærite, Civitatem permanen-
tem, thesauros perennes, quos neque fures
eripere

eripere possunt. neque tineæ erodere. His omnibus admonemur, ut paucis contenti simus in hac vita, aspirantes ad maiora in futura: ubi patria, ubi spes nostra et hæreditas.

12. De *Fortitudine* Christiana siquid dicendum esset, multa suppetunt exempla et præcepta. Non autem fortitudinem illam bellicosam velim intelligas, quæ sanguine gaudet, et inani gloriâ animatur: malè audit apud Christianos ista ferocitas. Sed firmitatem illam animi et constantiam intelligo, quibus armati fortiter patimur mala in causa bona, et fortunam adversam æquo animo. In virtute et veritate propugnandis elucet maximè fortitudo animi: cum, nec metu hominum potentum, aut bonorum, aut famæ, aut ipsius vitæ dispendio, absterremur ab inceptis præclaris, et humano generi profuturis. Hac in re nobis prævit Christus suo exemplo, præivere Apostoli et Martyres alii. In his rebus sese exercet et spectatur magnanimitas Christiana: non in ardenti prælio, aut in scandendis muris et aggeribus hostium: tumultuante intus sanguine, et turgescensibus venis, ut neque timori locus esse possit, neque rationi. Vera magnanimitas est res tranquilla et severa, in recessu mentis posita: ratione sedatâ et meditatione alitur, non halitibus sanguinis aut fervore præcordium, aut furor Maritus. Na-
turam

turam non obruit vi et strepitu, sed querelas ipsius audit placidè, labantem sustinet, et victtricem rationem sequitur. Nec singularis gloriæ aut nominis affectatione, mala perfert, aut à publica recedit via, sed ex amore Dei, iusti, veri, et communis boni.

13. Dixi in hac palæstra nos suo exemplo prævisse Christum; prævit certè, et gloriosissimus exiit. Non tantùm contratiunculas naturæ humanæ, sed dolores omnes et aculeos sensit, pertulit, vicit. Prænovit quæ passurus esset mala, nec refugit: non subito et inopinatum corripuere, sed præmonitum et præscium: sponte subiit et deliberatè, quæcunque passus est, nec se imminenti ictui subtraxit. Sed quæ, inquires, pertulit Christus, et quo fine? Convitia et opprobria populi, calumnias et tumultus intelligo. Nec tantùm populum maledanum, sed etiam præsides et primores Ecclesiæ Judaicæ sibi inimicos habuit. Non solum contemptui et fastidio habuerunt tanquam hominem vilem et proletarium: sed, triginta argenteis venditum coram tribunali sistebant, falsòque accusabant, ut perturbatorem aut blasphemum: judicemque reluctantem in suas partes trahebant. Vinculis constrinxere, flagellârunt lictoribus, fannis et dieteriis illudebant: Purpurâ indutum, et sceptro arundineo, spinis coronârunt, per ludibrium

dibrium et non sine dolore: eique prætulere prædonem et raptorem. Denique in os spuebant, colaphis cædebant, et omne genus injuriis. Sed quid tandem, quo exitu, quæso? Per fas nefasque damnatum, ad mortem pertraxere. Innocuum, inquam, per fas nefasque damnatum. Audi id ex ore Judicis, *Videns autem Pilatus se nihil proficere, sed majorem tumultum fieri, acceptâ aquâ abluit manus coram turbâ: dicens, INNOXIUS EGO SUM A SANGUINE HUIUS JUSTI: Vos videritis. Et respondens universus populus dixit, Sanguis ejus super nos et super filios nostros.* Dira hæc quidem? sed quærendum superest, quo genere mortis plectebant? spero levis et subitanæ, aut saltem minùs infamis. Quinimo nec cruciatibus nec ignominie pepercere Judæi: *Cruci affixus est Jesus Nazareus, inter duos Latrones, in Campo Golgothæ, subsannante et irridente populo. En funestam tragœdiam! Sed quem in finem, quo proposito, tot et tam acerba pertulit Christus? Dico, in Redemptionem et salutem humani generis, ad confirmandam veritatem religionis ab ipso propositæ, et ad gloriam cœlestem adipiscendam.*

14. Hactenus de exemplo Christi: Quod sæpius inspicere juvabit, quod sequamur et imitemur, oportet, pro viribus. In opprobriis vulgi et calumniis malevolorum perferendis

dis simus animosi: quum auctoritas accesserit et obstiterit, miti sed infracto animo, in causâ veri, iusti, et honesti persistendum; In quo et quali mundo vivamus, præmonere sæpius Christus et Apostoli, atque suis exemplis comprobârunt. Ne itaque turbemur aut percellamur tanquam re novâ et inopinâ, si nos mundus oderit aut male tractaverit. Quicquid Deo spectatore et conscientia teste dignum sit, id age, fremente licet mundo hodierno. Hoc decet virum Christianum, fortem et magnanimum: qui poenam fugit alterius vitæ, præmium expectat sempiternum.

15. Nec huic fortitudini aut magnanimitati ullo modo repugnat HUMILITAS. ~~Sæpius~~ virtutes Christianas laudatissima. Humilitas enim sita est potissimum in comparatione tenuitatis nostræ cum magnitudine et perfectione Dei; et quo magis infinitam illam disparitatem persentiscimus, eo nos minoris esse ducendos, pulvisculos, vermiculos, res nihili existimabimus: neque indignanter ferendam esse sortem nostram, quocunque nos vertat Providentia, quocunque loco hodie consistamus, fummo, medio, infimo: dum mundi Rector immenso torquet volumine universam rerum machinam. Præterea, infinitæ huic sapientiæ, iustitiæ, et bonitati confisi, nihil dubitamus,

dubitamus, tandem bonis bene cessura omnia, et secus facientibus male. Atque illâ spe et fide erecti, parvi facimus quicquid nobis acciderit in hac vita caduca et momentanea. Denique-Immortalis est Anima humana, sepulto corpore vivimus, atque vitam nobis æternam et æternè beatam promisit Christus morigeris et obsequentibus ipsius præceptis. Quid itaque moramur unius momenti incommoda? Dolores fugitivos, aut perpeffiones quascunque cum pondere futuræ gloriæ minimè comparandas? Macte animo, Christiane: Ducem sequere, et futurum præmium semper intuere. Erga Deum humilis, submissus, supplex: erga malum mundum intrepidus, cùm de causa Dei agitur, virtutis et veritatis.

16. Est etiam erga homines exercenda Humilitas, quatenus opponitur illa virtus superbiæ, et fastoso despectui aliorum. Sunt enim ea vitia maximè odio habenda. Oritur autem superbia à falsa sui existimatione et suorum bonorum; cùm natalibus, divitiis, honoribus, ingenio, pulchritudine, cæterisque bonis externis aut caducis inflati, alios in inferiori loco positos contemnimus, aut æquo minoris æstimamus. Debetur utique his Magnis in hoc mundo suus honos, ad conservandum sæculi regimen et ordinem: sed vera dignitas aliunde metienda est,

est, à bonis internis, atque animi dotibus non perituris: Et qui hæc colunt maximè, neque tumidi sunt aut insolentes in pares aut impares; officia sua et partes implent. Neque tenemur abjecto esse animo, aut iniquum de nobismetipsis iudicium ferre, sed modestum et moderatum. Parcamus censuris, suspicionibus aut accusatiunculis, publicis aut privatis et propriarum infirmitatum conscii, propensiores sumus in illam partem, quæ alterius favet meritis. Hæc de humilitate.

17. Hactenus mores externos, *dicta* et *facta* præcipuè respeximus. Sed affectus et *cogitationes* Deus inspicit: fontes boni et mali, ac futuræ felicitatis aut miseriæ. Sinceritatem in omnibus postulamus, præcordia et penetralia animi ingredimur. Lex Judaica præmiis tantum temporalibus suffulta, exteriori morum innocentia contenta fuit. Litera, inquam, legis Mosaicæ; absit enim ut putemus nullos fuisse inter Judæos ex animo et cordicitus probos piosque viros, sed ab altiori doctrina edoctos. Meri enim Judæi, præceptis ritibusque suæ legis expletis, se justos putabant coram Deo; ut Epistolæ *Paulinæ* satis testantur. Sed de lege Christiana id dici non potest: quæ parvi facit opera alioquin bona, sine cordis affectu, et calore vitali pietatis et charitatis. Nec dona quævis aut *χαρίσματα*, extraordinaria licèt,

licet, aut virtutes mirificas, ullius ponderis, nedum cœlo digna putat Christus. Ea etiam Apostolus habet instar æris sonori, sine vi, sine effectû. Denique, Christianum nomen aut titulum, cultum externum, ritus sacros, pietatis formam sine interna sanctitate, parvi facimus, si non fastidimus. His nimium confisi sunt tam Judæi quàm Gentes: qui initiationibus suis et cæremoniis sacris peractis, rem totam religionis expeditam crediderunt. Hisce non penitus acquiescimus, sed utimur, ad uniendam voluntatem Deo, et inflammandum pectus amore rerum divinarum. Neque enim sicca et arida est Religio Christiana, in intellectu tantum, aut actibus exterioribus sita, sed est vivida, et, ut ita dicam, affectuosa. Hæret in medullis et in intimo spiritu, pervaditque et imbuat omnes animi facultates, et in partes Dei, pietatis et virtutis convertit.

18. Pari modo, cùm de vitiis cohibendis agitur, non tantum pravos et incompósitos mores prohibet, sed etiam motus animi et cupiditates impuras aut nefarias, pro peccatis habet disciplina nostra. *Beati sunt puri corde*, inquit Christus; *ipsi Deum videbunt*: pari ratione, impuri corde, quicquid foras apparuerit, non videbunt Deum. In hac autem *vissione*, summa consistit felicitas. Nempe, semina sortis nostræ futuræ jacent fundi-

tus in ipsâ Animâ: Et, deposito hâc corpore, quum nuda manet, vivitque Deo soli, et sibi ipsi, ab hisce duobus haurienda est sua felicitas. Deus autem se communicat unicuique, suosque influxus salutiferos, plus aut minus, pro qualitate subjecti recipientis: et quo magis se sentit Anima Deiformem et rerum intellectualium compotem, eo magis gaudet, fruiturque suo statu, et suo Deo. Denique, in Resurrectione; puritas corporis sequetur puritatem sui incolæ, ipsius gloriam imitabitur, ipsius radiis splendescet. Denique, (ut verbo dicam) habitus, dispositiones, et affectus animi sunt radices boni et mali in hâc vitâ, et, in futurâ, beatitudinis aut miseriar. His propterea applicantur quàm maximè præcepta Christiana, ad purgandum et renovandum spiritum interiorem: ut sublata materiâ morbi, mens fiat sana, totusque homo. Quicquid igitur exterius agamus, si-ve erga Deum, si-ve erga homines, in sacris aut in vitâ communi, parùm valet, parùm proficit, nisi ab interno principio proveniat et nutriatur. Infucate et sincerè peragenda omnia, Numine conscio, quod corda et cogitationes scrutatur.

19. Hæc diximus de naturâ legis Christianæ, et præceptis, ut ita dicam, cardinalibus. Plura sunt, in diversis ordinibus, quæ, ne nimii simus in hoc capite, summatim sunt dicenda.

cenda. In Republicâ Christianâ, ut in aliis quibuscunque, varii sunt gradus et officia: his singulis prospicit Religio Christiana secundum æqui rectique rationes, ad pacem, ad pietatem, bonumque publicum promovenda. In suo quisque loco et classe ita se gerat, ut qui rerum omnium Rectori se rationes redditurum esse credit. Magistratûs, tam Civilis quàm Ecclesiastici erga populum sibi commissum, populi que erga utrumque, ita constituuntur mutua officia. Liberos erga parentes, et parentum vicissim erga liberos: Mariti et uxoris, Domini et servi, et in cæteris, siqui sunt, ordinibus. In his omnibus, non tantum jus commune servat lex Christiana, sed hoc temperat mansuetudine: ac benevolentiam et amore erga genus humanum universim adjuvat et adauget.

20. Hactenus de institutis morumque regulis in lege Christiana. En pulchram ideam, inquires, legis quidem optimæ: sed quâ *sanctione* stabilitur hæc lex optima, ut vim suam et effectum habeat? Respondeo: Si de Legislatoris auctoritate quæris, de ea dictum est affatim in superioribus. Si de pœnis et præmiis, nec majora nec certiora constitui possunt, quàm quæ denunciat lex Christiana, vitam scilicet æternam ex hac parte, et ex alterâ pœnas infernales, quibus nihil gravius, nihil intolerabilius.

21. Atque has legis suæ conditiones et sanctiones validissimas sæpe repetit Christus, sæpe sæpius Apostoli: Judæis, Gentibus, omnibus sine discrimine comprehensis, ad quos legis promulgatio pervenerit. Nempe die judicii solennis constituto et condicito, præsentibus Angelis et totâ gente humanâ, ad hanc normam cujusque opera exigentur, et in præmiis pœnisque distribuendis idem erit Judex qui fuerat Legislator.

22. Denique, quod sæpius repetendum, his promissis adimplendis, et infligendis pœnis parem esse Legislatorem nostrum, ex ipsius antea actis abunde constat. Quæ minatus est Hierosolymis et Genti Judaicæ, plenè et severè completa vidimus. Atque hoc excidium, has clades typos esse voluit et mœsta pignora iræ suæ in improbos et immorigeros Evangelio in excidio mundi exercendæ. De in quod spectat ad promissa vitæ æternæ, multis indiciis se demonstravit Christus vitæ et mortis Dominum: tam suscitando mortuos quàm quum ipse surrexit victor vivusque, et gloriâ circumdatus in cœlem ascendit. In idem cœlum, quò abiit præcursor, eandemque secum habitationem se posse perinde nos adducere, sui simili aut cognato vestire corpore, et vitâ donare æternâ, ita non verbis tantum sed exemplo suo docuit. Tandem effuso Spiritu Sancto in Apostolos et
primos

primos Christianos, miraculis illis donisque stupendis se præstare potuisse, quæcunque promiserat, et reipsâ præstiturum ostendit: dato hoc specimine suæ potestatis et veracitatis, et solutâ parte pretii, veluti in stipulationis confirmationem.

23. His probè stabilitis et expensis, nihil deesse video, nihil ob stare, quò minùs legem Christianam, sive materiam ipsius spectes, sive auctoritatem sanctionemque, suis partibus absolutam, sequamur et amplectamur: toto corde, spe inconcussâ, et obedientiâ proviribus universali: cooperante Spiritu divino, et conatus nostros adjuvante.

CAP. III.

De Fide et Dogmatibus Christianorum.

HACTENUS egimus de *Præceptis* legis Christianæ, ubi clara sunt omnia sine umbra aut nube, instar lucis meridianæ. Sequuntur *Dogmata*. Quum primò promulgari cœpit Evangelium inter Judæos, prædicante Christo ipso, vel Apostolis ipsius, *Jesum Nazarenum esse Messiam*, magnum illum Liberatorem, Redemptorem, Servatorem hominum, erat caput primum ac velut initiatio in fidem Christianam. Hoc autem à Gentibus exigere, qui de Messîa parum aut nihil audiverant, haud æquum fuisset. His itaque Apostoli prædicârunt et præceperunt generatim, ut, rejectis Idolis et Diis multis, Deum unum summum colerent: Jesumque Nazarenum, ut Prophetam ab ipso missum, amplecterentur: ipsius legibus obsecuturi fidemque habituri promissis. Hæc qui professi sunt ore et ex animo, baptizabantur et recepti sunt in cœtum Christianum, sive in Ecclesiam. Atque intrâ hos terminos stetit aliquamdiu fides Christiana: nec à Judæis exactâ suæ legis abdicatione, nec à Gentibus fide plenâ et omnibus numeris absoluta.

2. Progrediente

2. Progrediente autem Evangelio, auctoque Fidelium numero, plenius et apertius exposuerunt Apostoli tam Hebræis quam Græcis doctrinæ Christianæ capita: ut tandem ex eorum prædicatione et ministerio *tota Dei voluntas, totumque consilium* innotescerent: omnia scilicet, quæ ad vitam æternam parandam credi fierique debent, secundum hanc novam legem et dispensationem Evangelii.

3. In historia Evangelica manifestum est, id primùm à Judæis postulasse Christum, ut ipsum agnoscerent, *promissum esse Messiam*. Et, cum hoc agnovissent et declarassent, recepti sunt in numerum fidelium, habitique discipuli et profelyti Christi. Atque hic erat scopus propositum, et significatio miraculorum Christi, ut eum nempe testarentur esse Messiam: ut illius rei fidem facerent omnibus, et ex illa fide vitam haberent æternam quique fideles.

4. In Actis Apostolorum habemus historiam nascentis Ecclesiæ, prima ipsius lineamenta, et veluti stamina fidei Christianæ. Hæc declarantes Apostoli, communi et præfato articulo de *Jesu Messia*, adjunxere alterum de ipsius resurrectione, et remissione peccatorum credentibus et pœnitentibus. Tertium, denique, de futuro Judicio, per eundem Christum instituendo. Ad Gentiles quod spectat,

spectat, qui convertendi erant à Polytheismo; haud opportunum fuisset, mysterium de *Deo Trino*, aut de tribus Personis, quarum unaquæque est Deus, iis proponere primo ingressu, ne in novum genus Polytheismi incidisse sibi viderentur. Expectandum erat donec tempus illud advenerit, cum, præparatis firmitatisque animis, omnia dicenda essent omnibus, palam et exerte. Id quod postea factum legimus in Epistolis Apostolicis et in Evangelio S. *Johannis*.

5. Terminantur illa Acta Apostolorum in adventu Pauli ad urbem Romam. Eoque eum advenisse creditur paulò ante annum sexagesimum à nato Christo. Nondum promulgatum erat Evangelium S. *Johannis*, aut cætera ipsius scripta, nec ex *Paulinis* Epistolæ plurimæ. Manet itaque, ut si qua sint præterea dogmata in scriptis illis, aut aliis quibuscunque Apostolicis exposita, inquiramus. S. *Johannes* eo animo, magna ex parte, scripsisse videtur suum Evangelium ut *Deitatem Christi* restaretur. Ab ipso exordio, præexistentiam τῷ Λόγῳ, eumque esse Deum, et ab eo creata esse omnia, declarat. De persona Christi loqui Evangelistam manifestum est, cum eundem Λόγῳ fuisse incarnatum, nobisque conspicuum infra memoret.

6. In *Paulinis* Epistolis non pauca occurrunt,

runt, nec unius ordinis argumenta et indices, quibus *Christi Deitas* nobis innotescere possit. Dictum est à S. *Johanne* omnia esse facta aut creata ἀπὸ τοῦ Λόγου, eundemque postea incarnatum. Creationem rerum omnium, non minùs quàm *Johannes*, Christo attribuit Paulus in suis Epistolis: ait autem ad Hebræos (*cap. iii. 4.*) *Qui fecit omnia, est Deus*: unde sequitur necessariò eundem Christum à S. *Paulo* habitum pro Deo. Dixi hanc Creationem universalem adscriptam esse Christo, et solennibus verbis consecratam ab eodem Apostolo, *Heb. i. 3, 10.* et plenissimè ad *Colossenses* Epistolâ, *cap. i. 16, 17.*

7. Sed, præter potestatem Christi, quâ ipse *Divinitas* elucescit, de personâ Christi, ea prædicat idem Apostolos *Paulus*, quæ substantiis creatis non competunt. Dicitur enim Christus ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακὴ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ, *Irradiatio Gloriæ, et character vel forma expressu substantiæ diviniæ.* Neque natura humana, neque Angelica, quomodocunque exaltata, mihi ferre posse videtur hos titulos, verè divinos: nec acquisitos illos, aut extrinsecus collatos, sed nativos et emanatione necessariâ congenitos, ut lux à sole. Dicitur etiam extitisse Christus in forma Dei ante suam incarnationem aut exinanitionem, *Phil. ii. 6* Ubi nonnullæ licet occurrant dictiones et phrasæ interpretationis minùs certæ,
id

id tamen indubiò significant, Christum extitisse, idque in forma divina, ante suum descensum in corpus mortale. Denique, idem Apostolus, in secundo capite ad *Colossenses* V. 9. ait in *Christo habitasse omnem Plenitudinem Deitatis CORPORALITER*: Non tantum in umbris, figuris, aut repræsentationibus: nec assumptitiè et transitoriè, sed, *vitaliter*, ut Anima habitat in Corpore.

8. Nec parvi denique faciendum est, quod à temporibus usque Apostolicis, quantum constat, hæc doctrina de Christi *Deitate* obtinuerit in Ecclesiâ Christianâ: habitaque fuerit semper pro errore aut hæresi sententia contraria. Non utique infallibilitatem Ecclesiæ attribuo, nec Conciliis generalibus; sed, in disquirendis articulis fidei Christianæ, juvat, testes temporum consulere, quid receptum primitus jugitérque, quid inauditum aut improbatum. Quod enim sub initiis religionis Christianæ obtinuit, ejusdémque Patres et Antistites docuere, tam in Conciliis collectim, quàm seorsim in suis scriptis, (non adversante sacro canone) id apud æquos judices suum pondus in controversiis dirimendis semper habiturum est.

9 Sed ut ad fontes redeamus. Hæc cum ita sint, secundum id luminis quo nos dignatus est Deus in œconomia Evangelii, *Jesum Nazarenum*

Nazarenum esse Messiam, eundemque Deum, credere et profiteri tenemur. Sin erramus in hac fide, adeo non est error voluntarius, ut sit inevitabilis. Sequimur enim, quoad possumus, duces nobis à Deo datos, S. Iohannem et Apostolum Paulum. Deus nos iussit de cœlo, ut Christum audiremus: Christus itidem, ut Apostolos, Mat. x. 40. et 28. 20. Iohannes erat dilectus Christi discipulus; Paulus à Christo, jam in cœlum everso, vocationem suam, Apostolatam, et auctoritatem divinam accepit, eademque repetitis miraculis confirmavit. His nos Auctoribus sacris assentimur et adhærescimus, eorum mentem secundum vim nativam verborum usumque receptum interpretati. Denique, quod ad lumen naturæ pertinet notandum, in iis quæ solâ Revelatione nobis innotescunt, (qualia sunt illa de quibus hîc differitur,) Doctoris auctoritatem sequamur oportet: nec rationem nostram in materia infinita, qualis est Natura Divina, iudicem esse idoneam, et per omnia competentem, æquum est æstimemus. Præcipuè quum de arcanis illius naturæ, modis distinctionis et unitatis, quæstiones instituuntur: quas reverà nec comprehendere, nec definire possumus viribus nostris. In his igitur tractandis et examinandis, summâ nos uti decet modestiâ et moderatione: tam propter imbecillitatem nostram, quàm materiæ contemplandæ supereminentiam.

10 Hæc paucis differuimus de *Christi Deitate* secundum literas sacras. Ipsius etiam *In-carnationem*, ejusdem Λόγῃ, Filii Dei unigenti, declarant et enunciant apertissimè eadem Li-teræ. Id verbis explicitis dicitur à S. *Johanne* principio sui Evangelii, *cap. i. 14.* Idemque ab eodem cæterisque Apostolis iterum ite-rumque repetitur, 1 *Joh. iv. 2, 3,* et 2 *Epist. V. 7.* 1 *Tim. iii. 16.* *Heb. ii. 9.* &c. dein *Rom. viii. 3.* et *ix. 5.* *Gal. iv. 4.* *Col. i. 21, 22.* aliisque in locis quamplurimis, infirmitates et affectus naturæ nostræ suscepisse Christum, dictis fac-tisve patet. Nec quicquam ob stare videtur, si rationem ipsam consulas, quo minus uniri possit natura divina animæ humanæ, eaque mediante, carni nostræ. Nihil, inquam, ob-stat ex parte rationis, quandoquidem eidem carni uniri posse substantiam immaterialem in nobismetipsis compertissimum habeamus. Multæ sunt in hoc capite *In-carnationis* docto-rum Scholasticorum argutiæ et digladiatio-nes, quas libens prætereo, quum minimè sint ad fidem Christianam necessariae.

11. In iisdem Scripturis, cum *Christo* con-jungitur *Spiritus Sanctus*, nobisque per modum Personæ singularis et divinæ repræsentatur, *Mat. iii. 16, 17.* et *xxviii. 19.* et *Joh. xiv. 16.* et *xv. 26.* 1 *Cor. xii. 4, 5, 6.* 2 *Cor. xiii. 14.* 1 *Pet. i. 2.* 1 *Joh. v. 7.* Præterea, ei personæ sic designatæ et distinctæ, attribuuntur per-fectiones

fectiones Deo propriæ. Spiritus Sanctus, per suam omnipræsentiam, habitat in omnibus fidelibus ubicunque sparsis, 1 *Cor.* iii. 16. et vi. 19. *Rom.* viii. 26. 1 *Pet.* iv. 14. Eodémque Spiritu regeneramur, sanctificamur, illuminamur, *Job.* iii. 5. *Tit.* iii. 5, 6. *Joh.* xvi. 13. Scrutatur ille et intelligit omnia, tam corda hominum quam profunda Dei, *Act.* v. 3, 4. 1 *Cor.* ii. 10, 11. Denique Prophetas olim, perinde ac Apostolos, idem numen afflavit et inspiravit, 2 *Pet.* i. 21. *Heb.* i. Celebratur denique cum Patre et Filio tam in formula Baptismi à Christo præscripta, quam in benedictionibus et doxologiis Apostolicis. Quum itaque nobis exhibeatur Spiritus Sanctus in sacris literis sub habitu et charactere, non qualitatis aut virtutis, sed *Personæ* et rei subsistentis: eique, distinctè à Patre et Filio, actiones, personales attribuuntur: denique, istiusmodi sint illæ actiones, virtutes, et effecta, ut vim omnem creatam superent et superemineant: his inducti argumentis, *Spiritum Sanctum* sub hac idea nobis exhibitum, unà cum Patre et Filio colendum et glorificandum censemus.

12. Tandem, ut hoc caput de primariis doctrinæ Christianæ dogmatibus expediamus, notare licet, Apostolos, quibus commissæ erant claves regni cœlorum atque novæ hujusce Revelationis expositio, quædam documenta

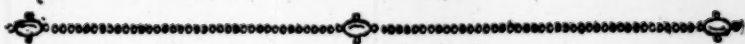
H

citius,

citius, quædam serius aperuisse: idque magis minusque plene et aperte pro ratione temporum, rerum et personarum. Quemadmodum Christus dixit Apostolis, *Adhuc multa habeo vobis dicenda, quæ nunc ferre non potestis*; pariter Judæis et Gentibus dicere potuissent Apostoli, non omnia simul et semel vobis enarramus: sed prout estis infantes aut adulti, lacte aut cibo solido nutriendi, ita plus aut minus pro usu captûque cujusque suppeditamus, tam in institutis quam doctrina. Sensim abolita est lex Judaica, ut et superstitio Gentilis, et sensim obtinuit lex Christiana; non confecta et conflata est unico ictu, aut superstite primo Legislatore, ut Lex *Mosis*: sed, ab initio, supplicior, et paucioribus contenta, instar nascentis floris sese paulatim evolvit.

13. Hactenus Fidei Christianæ dogmata, prima et originalia, paucis ante oculos posuimus.

14. Dogmata vero secundaria sunt etiam quædam, quæ licet in nullo antiquo symbolo aut summa fidei reperiantur: tamen sunt nobis amplectenda, quatenus à sacris literis ac recta ratione probantur. Ejusmodi sunt ista, quæ in *Articulis Religionis* recensentur.

CAP. VI.

De Ecclesia Christiana, ipsius regimine et disciplina.

UT olim primarii Philosophi sectas condidère, nomine, doctrinâ, et institutis à reliqua gente humana diremptas et discriminatas, ita manifestum est id in consiliis fuisse Jeshu Nazareno, ut sectam institueret, novâ lege à cæteris omnibus distinctam: eamque diffundendam in omnes gentes, et in omnia sæcula permanfuram.

2. Sic parvis componere magna solemus: Est autem revera altioris ordinis hæc institutio Christiana, nec tam Philosophorum scholas respicit quàm Gentilismum in genere, atque Judaïsmum. Quorum alterum penitus improbavit, alterum explevit et cessare voluit; novamque Legem in rebus sacris, populûmque sub hac lege sibi proprium constituit: retentâ semper et illustratâ (quod sæpius diximus) lege Naturali, virtutis et pietatis fundamento.

3. Hæc nova institutio aut societas dicta est primùm à Judæis *Secta Nazaræorum*, vel
hæresis

hæresis Nazaræorum, (nec quidem malè sonuerunt olim hæ voces) a Jesu Nazareno nomen fortita. Apud Gentes autem, Antiochiæ, discipuli Christi primò dicti sunt *Christiani*, à *Christo* capite, quo titulo etiamnum gaudent. Sed ad denotandum hunc cœtum et sodalitatem Christianorum Apostoli plerumque usi sunt voce *Ecclesiæ* (congregationis populi, stylo Judaico.) Eandemque usurpârat antea Christus quum se ait suam *Ecclesiam* ædificaturum in confessionem à Petro factam, nempe quòd esset *Messias, Filius Dei viventis. Mat. xvi. 16, 17, 18.*

4. Diximus autem hanc, sive Sectam sive Ecclesiam, non fortuitò et inopinatò emerfisse, sed præstituto consilio et apparatu: et in eum finem Christus duodecim, ut notum est, elegit Apostolos, in primo statim Ministerii sui exordio. Quos sibi peculiariter affectos et associatos, plenius instruxit et informavit, ut idonei essent quos postea ad Evangelium in toto orbe prædicandum emitteret et allegaret. Quin et alios septuaginta Discipulos in Civitates Judææ misit binos et binos, donis plus quàm ordinariis instructos, ut viam pararent et aperirent ad regnum cœlorum, *Luc. x.* Dein post suam resurrectionem Christus, jamjam abiturus, supremis verbis ita locutus est Apostolis, *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra: profecti ergo docete omnes*

omnes gentes, baptizantes eos in nomen Patris et Filii et Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia, quæ mandavi vobis: Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Amen. Denique post suam Ascensionem, effusione Spiritûs Sancti, quem antea promiserat, eosdem Apostolos in suis muneribus obeundis confirmavit et corroboravit, ut essent testes et præcones ipsius operum et doctrinæ, non tantùm *Hierosolymis, et in tota Judæa et Samaria, sed ad extremas partes Terræ:* utque suæ potissimùm Resurrectionis à mortuis fidem omnibus facerent.

5. Nec successu caruerunt Apostolorum in prædicatione Evangelii labores et vigilæ: quin uberes lætósque tulere fructus, et Ecclesiæ quotidie addebantur, qui fidem Christianam amplexi, salvi fierent, ut in eorundem Apostolorum Actis memoratum legimus. Quum verò multitudo hominum nec contineri possit sine aliquo *regimine*, nec in disciplina quavis institui sine *doctoribus*, horum utriusque cura incubuit primùm Apostolis. Illi autem, quum scirent, exacto vitæ curriculo, sibi ex his terris abeundum esse; et durante vitâ, non uno subsistendum in loco, civitate, aut regione (cùm, quâ patebat Orbis, disseminandum esset Jesu nomen et Evangelium;) istis in locis ubi plures ad fidem converterant, constituerunt alios (*Ἐπισκόπους* dictos)

tos) qui vices ipforum gererent, et utroque munere tam *doendi* quàm *regendi* fungerentur. Hi denuo Episcopi, ab Apostolis designati, et cæteris præfecti, alios deinceps constituere, *Tit. i. 5.* ad promulgandum nomen et doctrinam Christi, sui Magistri et Ἀρχ. ποι. μ. ε. ς., novumque in cultu divino ordinem et œconomiam stabiliendum. Denique continuatâ serie, hic Ordo, hæc Hierarchia, per diversos gradus, officia, ministeria interstinctus et absolutus, fidem Christianam propagabit usque, et ad mundi finem sub auspiciis Christi conservabit. *Ephes. iv. 11, 12, 13. Mat. xxviii. 19. 1 Cor. xi. 26.*

6. Sic è parvo semine crevit Ecclesia Christiano, in arborem, in sylvam; quæ etiamnum viget, et magnam terrarum partem obumbrat. Rami sunt Ecclesiæ particulares, majores aut minores, quæ simul in trunco unitæ Ecclesiam universalem seu Catholicam constituunt. Miremur interea vim divinam hujusce seminis, Christianæ religionis intelligo progressum et incrementum: quæ ab initiis exiguis, urbes, regiones, imperia sibi subjugavit: non armis aut armatorum turmis, ut olim invalere Monarchiæ celebres, et lex Mahometis: sed à plebeiis et piscatoribus promulgata doctrina, et per miracula cœlitus confirmata, flexit in assensum et obsequium genus humanum: renitentibus interâ tam Judæis quàm Gentibus,

Gentibus, Imperatoribus diu persequentibus, et oblunctante Diabolo, furiisque infernis. Sed progrediamur.

7. De *Regimine, et Disciplina* hujusce Ecclesiæ Christianæ præterea dicendum. Ad Regimen quod spectat, nullam instituit Christus formam singularem regiminis in Ecclesia: Sed eam constituisse videntur Apostoli, quam Episcopi cum suo presbyterio exercent, à prioribus Ecclesiæ sæculis introductam.

8. Ad regimen et præfecturam Ecclesiæ spectat ordinatio ministrorum in sacris, sive consecratio. Quum Sacerdotium Christianum non sit hæreditarium, nec affixum huic aut illi familiæ aut tribui, ut apud Judæos; neque tamen conveniat, ut quisque pro impetu animi sui et arbitrio, Rectoris aut Doctoris publici in Ecclesia officium et auctoritatem sibi assumat, ne spretis legibus decori oriatur confusio: hæc facultas illis conceditur, qui, præmisso examine, præpositis Ecclesiæ maximè idonei videbuntur ad tantum munus suscipiendum; id Christus dedit Apostolis, Apostoli suis successoribus, atque alii deinceps aliis. Æquum est etiam et rationi consentaneum, ut hõc modo approbati, solemniter aliquo ritu in novum illum ordinem et ministerium cooptentur. Christus inauguratus est ad munus suum obeundum descensu Spiritûs Sancti,

Sancti, formâ visibili, omnis unctionis sacerdotalis complemento. Apostoli consecrati sunt à Christo, afflatu aut anhelitu: et postea delapsu Spiritûs Sancti sub specie lingularum ignearum. Apostoli autem consecrârunt alios ad hoc sacrum munus, impositione manuum, ut olim à *Mose* factum est, *Num.* xxvii. 18, 19, 20. *Deut.* xxxiv. 9. Idemque mos, adhibitis precibus, etiamnum obtinet in Ecclesia.

9. Spectat etiam ad hoc regimen jus conferribendi canones et constitutiones de rebus Ecclesiasticis: et instituendi ritus sacros in adiaphoris. Hæc autem jura nec eadem sunt, nec æqualia, in singulis Ecclesiis: sed pro diversâ Regni aut Reipublicæ constitutione suos habent limites. Solet hîc agitari quæstio de potestate convocandi Synodos et conventus Ecclesiasticos: utrum ea spectet ad Magistratum Civilem, vel ad præpositos Ecclesiæ. Manifestum est, in primævis Ecclesiæ sæculis sub imperio Ethnico hanc potestatem exercuisse Ecclesiarum præsides: mutato autem Imperio in Christianum, eandem exercuisse Imperatores et Reges. Quæritur quâ ratione transierit hoc jus à sacra ad sæcularem potestatem? Non pacto aliquo explicito, aut cujuscunque Concilii generalis concessione: sed, opinor, tacito Ecclesiæ consensu, ad conservandam pacem et concordiam inter utrumque statum; ne duæ potestates Legislativæ sibi invicem

invicem obluſtarentur: aut mali Cives viderentur aut mali ſubditi Clerus Chriſtianus.

10. Huc etiam referri diximus ordinationem rituum ſacrorum in rebus aliàs adiaphor-
is. Sed ritus illi adſcriptitii, pauci ſint oportet et modeſti: Pauci, ne exterioribus nimis occupati, ad ſanctitatem internam animum minus intendamus: Modeſti etiam, ne faſtidium pariant, aut ſuperſtitionis fiant ſemina. Denique, ad hoc caput regiminis revocari po-
teſt juſ *Ligandi et Solvendi*, retinendi et remittendi peccata. Sed hæc commodius referuntur ad *Diſciplinam Eccleſiaſticam* et Cenfuras, de quibus jam pauca ſunt dicenda.

11. Po-teſtas puniendi et à pœnis exſolvendi pertinet aliquatenus ad omne genus regiminis: ſed alio atque alio modo, et pœnarum genere. Nihil eſt Eccleſiæ cum pœnis corporalibus; ſed æquum eſſe videtur, ut pœnès ſit rectiores et præpoſitos Eccleſiæ ſacris peragendis aut participandis interdiceret, quoad fieri poteſt, aut à ſuo cœtu amovere viros nefarios et profanos. Abſque hâc diſciplinâ, his pœnis conſervari nequit pietatis honos, aut morum puritas. Ac proinde qui hōc modo interdicti aut amoti fuerint ſecundum leges receptas, latam ſententiam ferre debent pacificè atque æquo animo: remiſſâ cauſâ, ſi quid iniqui ſe paſſos crediderint, ad ſupremum

supremum Dei iudicium, ἀπρόσωπον et infallibile. Neque minùs penes est eosdem præpositos, vinctos his censuris, cùm ipsis visum fuerit, liberare et absolvere.

12. In hac potestate exercenda probatur et spectatur maximè prudentia eorum qui rebus divinis præsident. Nobis enim in religione Christiana non præscripta sunt singula (ut olim Judæis) ad minutias usque. Id fieri potuit commodiùs in lege unius populi et gentis, nec perpetuò permanfurâ. In religione autem Christianâ, quæ est omnium gentium, omnium temporum usque ad consummationem sæculi, non facile esset unicam et inflexilem formulam præscribere in *regimine*, *disciplinâ*, et cultûs externi ritibus: unicam, inquam formulam, quæ ad omnem statum Evangelii, tam ineuntis quàm adulti, accommoda esset: omni populo, Gentili et Judæo, Orientali, Occidentali, cæterisque per terrarum orbem diversæ indolis et ingenii; omni denique mundi ætati, quæ sensim à pueritia ad manuritatem provehitur. Hæc alios atque alios modos et temperamenta postulant, ut in singulis finem ultimum assequamur, pacem nempe, ac pietatis et virtutis incrementa. In quibus sequendis semper retinendum et revolvendum animo dictum Apostolicum, πάντα εὐσχημόνως, κατὰ τάξιν, πρὸς οἰκοδομὴν γενέσθω. Quæ regulæ cùm generales sint, vides multa permissa

missa aut relicta iudicio sapientum et præpositorum Ecclesiæ: ut eorum consiliis, ita, pro re natâ, attemperetur rerum externarum ordo et administratio, ut *Graviores Legis* Christianæ inviolata semper maneant, et evitentur simul offendicula, quoad fieri potest: servatis ubique rationibus Honesti et Detori.

13. Neque miremur hæc omnia non fuisse constituta ab ipso Christo antequam terras deseruit. Neque enim opportunum id fuisset, nondum promulgato aut invalescente Evangelio. Hoc Apostolis incubuit primò, dein subsequenter Ecclesiæ præfectis, congruenter praxi et regulis Apostolicis. Apud Judæos, quorum suprâ meminimus, non constituta fuit à Mose disciplina Ecclesiastica, sed à Synedrio postea, multis à Mose sæculis. Rectèque observatur à viris doctissimis, *Systema Ecclesiasticum* in Religione Christiana plerumque imitari probata instituta Judæorum, Synedrii ac Synagogæ. Ut postea distributiones, Ecclesiarum et Diocesiarum factæ sunt plerumque secundum Imperii Romani divisiones, Preterea, quanquam hæc Hierarchica non præscripta fuerint à Christo verbis explicitis, fundantur tamen in ipsius doctrina, quatenus *Ecclesiam*, ut diximus suprâ, fundavit et constituit: ac consequenter omnia, quæ ad eandem conservandam erant necessaria, Hoc natura rei postulat, jus commune societatis,

tatis, et regiminis ordinati ratio. Dein Apostoli, qui procurationem sibi commissam, et vicariam Christi potestatem exsequebantur, regimen et disciplinam in Ecclesiis ab ipsis plantatis exercuere: eadēque exercendi suis etiam potestatem dabant successoribus.

14. Fundamenti loco ponatur, perire non posse funditus Ecclesiam Christianam, nunquam extinctum iri in terris. Nunquam reviviscet et dominabitur Paganismus aut Judaismus: Nunquam prævalebit lex Mahometis, aut alia quæcunque, per totum terrarum orbem, extincto Evangelio et religionis Christianæ professione: Hoc certum ratūque ex verbis Christi. Sed qui promisit se conservatorum Ecclesiam suam inextinctam, non itidem promisit eandem se conservaturam incorruptam, aut doctrinā aut moribus. Illam verò nos omnes, quam maximè possumus, incorruptam omnique labe immunem præstare summo opere enitamur.

F I N I S.

1